

Die uw jeugd vernieuwt
als die van een arend...

De Reformatie

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

KERKELIJK LEVEN / B. Luiten

In dit nummer:

KERKELIJK LEVEN 589

B. Luiten

Onderlinge verwachting

MEDITATIEF 593

J.B. de Rijke

Even alleen

WANDELEN MET GOD 594

J. Luiten

Donor worden?

ACHTERGRONDEN 596

I.D. Haarsma

Menselijke ontvankelijkheid
en christelijke activiteit

OPVOEDING
EN ONDERWIJS 599

A.B. Dijkstra

Kinderopvang tussen school
en gemeenschap

SAMENLEVING 604

B. Bos

Spoor weg, school weg,
kerk weg

KUNST 606

J.M. de Jong

Beelden van vrede

en verder...

Uit de kerken

Meegelezen

ONDERLINGE VERWACHTING

Waarom hebben we eigenlijk geen formulier voor bevestiging van **gemeenteleden**?

We hebben voor *elke* ambtsdrager een formulier, met taakstellingen, verwachtingspatronen en **beloften**. Voor predikanten in Nederland en ver daarbuiten, voor ouderlingen en diakenen. Zodoende weten we **precies** waar we op kunnen rekenen als ze hun ambt naar behoren vervullen.

Ook als je wordt aangesteld tot koster of benoemd in **een commissie** ligt **een** exacte arbeidsovereenkomst of **een** kerkelijk **reglement** op **je** te wachten. Helder en overzichtelijk. Ieder weet waar hij of zij aan toe is.

Maar het doorsnee gemeentelid, in het ambt aller gelovigen: wat verwachten we van hem, en van haar? Wat houdt dit ambt eigenlijk in?

Natuurlijk is daar veel over te zeggen. Dat gebeurt ook regelmatig. Maar op één of andere manier zet het te weinig zoden aan de dijk. Wellicht omdat algemene principes te weinig uitmonden in concrete taakstellingen, verantwoordelijkheden en beloften.

Eénheid, niet wazig...

Een voorbeeld is gauw gevonden. Het ambt van alle gelovigen is volgens art. 28 NGB, de eenheid van de kerk te onderhouden. Wat houdt dat in? Menigeen heeft

het antwoord direct klaar: dat je je bij de gemeente voegt bijv., en dat je er steeds opnieuw voor kiest met de gemeente samen te komen. Maar, met alle respect voor deze keuzes: is dat alles? Dan zou het mogelijk zijn als volstrekt vreemden voor elkaar de kerkbanken te vullen.

Toch bestaat die opvatting wel: als je één geloof hebt, één Here, één hoop, één doop, één Avondmaal, dan ben je één! Daar hoeft je verder niets voor te doen. In principe hoeft je daarvoor niet eens met elkaar kennis te maken.

Er zijn mensen die om diezelfde reden van mening zijn, dat je je niet eens bij de gemeente hoeft te voegen. In geloof ben je immers toch wel één. Nietwaar? Deze gedachte is ook niet weinig frustrerend bij

het zoeken naar eenheid met andere kerkformaties, waarover recent geschreven werd in deze rubriek. Op allerlei manier loop je tegen de weerbarstige overtuiging aan, dat je in geloof toch wel één bent, ook al doe je er verder niets voor. Zelfs al vier je niet eens samen het avondmaal...!

Zo wazig kan voor een gelovige zonder bijzonder ambt zijn roeping zijn. Er is geen taakstelling. Je kunt meedoen aan allerlei activiteiten in de gemeente, maar je kunt het ook laten. Je hebt het immers nergens beloofd.

Op die manier ontstaan er allerlei geleidingen. Actieve mensen komen elkaar overal tegen. Degenen die wat meer op zichzelf zijn ervaren de band al heel wat minder. En de rest vormt de rand, die nauwelijks aansluiting zoekt of vindt. En toch zijn we allemaal één, zeggen we.

...niet afstandelijk...

En het is nog waar ook, tot op zekere hoogte. Met christenen over de hele wereld zijn wij één, in Christus. Dat is zo! Christenen in Japan, Chili en Honolulu, die ik geen van allen ken, zijn mijn broeders en mijn zusters.

Maar toch bedoelde Jezus iets anders, toen Hij bad voor de eenheid van de kerk (Joh.17). Hij bad voor de gelovigen, dat zij één zouden zijn.

Let wel: Hij zei niet 'ze geloven, en daardoor zijn ze al één'. Nee, Hij bad voor de gelovigen, dat zij werkelijk één zouden zijn.

Het is zonneklaar, dat Jezus hiermee méér bedoelde dan een saamhorigheid die door het geloof zelf een feit is. Anders zou dit gebed om eenheid voor gelovige mensen overbodig zijn.

Dit meerdere kan ik (meestal) niet bereiken met mijn broeders en zusters in China, al zal ik wel voor hen bidden en alert blijven op eventuele signalen van hun kant.

Maar de geloofsgenoten die ik ontmoet wonen niet aan de andere kant van de wereld. Dan mag ik hen in

mijn gedachten ook niet op die afstand plaatsen, met de sussende gedachte 'we zijn toch wel één'.

...maar daadwerkelijk

Dat blijkt bovendien uit de vergelijkingen die Jezus gebruikt. Opvallend is de parallel met de eenheid van Vader en Zoon: 'dat zij allen één zijn, gelijk Gij, vader, in Mij en Ik in U' (Joh.17:20-23).

Vader en Zoon zijn één van nature. 'Die hoeven daar ook niets meer voor te doen', zou iemand slim kunnen opmerken. Maar die strekking heeft deze eenheid hier niet. Jezus heeft in de gesprekken met zijn discipelen steeds een andere, een *actieve* toepassing benadrukt. Toen bijv. Philippus vroeg de Vader te mogen zien, kreeg hij als antwoord dat die wens allang vervuld was. De daden van de Zoon bleken namelijk ook van de Vader te zijn, en evenzo had de stem van de Vader geklonken in alle door de Zoon gesproken woorden. 'Wie de Zoon heeft gezien, heeft de Vader gezien': ze zijn één in heel hun werk en openbaring (Joh.14:8-11). De Zoon zoekt de heerlijkheid van de Vader, de Vader zoekt de heerlijkheid van de Zoon; zo zijn ze steeds *actief* met elkaar verbonden en op elkaar gericht (Joh.13:31,32). Niet in het minst zijn ze volstrekt één in de zorg voor en het behoud van de kudde (Joh.10:30).

Op die manier krijgen we oog voor de eenheid die Christus bedoelt. Hij formuleert vlak voor zijn sterven als zijn uiterste wil, dat de gelovigen net zo daadwerkelijk één zullen zijn, met elkaar en voor elkaar, als Vader en Zoon jarenlang hebben laten zien, naar elkaar toe en naar buiten toe.

Allesomvattende liefde

Eenzelfde parallel in hetzelfde gebed gaat over de liefde: '... dat de wereld erkenne, dat Gij Mij gezonden hebt, en dat Gij hen liefgehad hebt, gelijk Gij Mij liefgehad hebt'.

KERNREDACTIE:

PROF. DR. M. TE VELDE,
DRS. G.J. VAN MIDDELKOOP.

OVERIGE REDACTIELEDEN:

DRS. R. TER BEEK, DRS. B. BOS, DRS.
A.L.Th. DE BRUIJNE, DRS. G. GUNNINK,
DRS. B. LUITEN, DRS. K. DE VRIES.

MEDEWERKERS:

J.J.D. BAAS, DRS. C.J. HAAK,
J.M. DE JONG, DR. J. SMELIK,
DRS. H. VELDMAN.

REDACTIE-ASSISTENT:

H. PRINS, Buiten Nieuwstraat 86-1, 8261 AX
Kampen, Tel. (038) 3331335

Alle stukken bestemd voor de Redactie aan:
De Reformatie, Postbus 24, 8260 AA Kampen.

ADMINISTRATIE/ADVERTENTIES:

Uitgeverij Oosterbaan & Le Cointre B.V.,
Postrekening 406040 t.n.v.,
De Reformatie, Goes, Postbus 25, 4460 AA
Goes. Tel. (0113) 215591.

ABONNEMENT:

f 90,00 per jaar; f 49,00 per halfjaar; studenten f 74,50 per jaar (binnenland). Buitenland: f 149,00 per jaar (Europa zeepost). Een abonnement kan per maand ingaan, maar slechts beëindigd worden uiterlijk twee maanden voor het verstrijken van de betalingstermijn (opzegging van jaarabonnement vóór 1 november, van een halfjaarabonnement vóór 1 juni).

Losse nummers f 2,05 (excl. porto).

De Reformatie is op cassette verkrijgbaar bij de Stichting Bralectah.
Tel. (0521) 515946.

ADVERTENTIES:

Prijs: f 0,95 per mm. Contracttarief op aanvraag.

Zonder schriftelijke toestemming van de uitgever is het niet toegestaan artikelen uit dit blad over te nemen.

ISSN 0165-5191

De Vader heeft de Zoon lief. Ja, maar hoe? Van nature, zonder dat daar iets voor gebeurt? Zo kom je dat zeker tegen in de Schrift: God geeft zijn geliefde Zoon, zijn Enige, zijn Vertrouweling. Maar evenzogoed lezen we de actieve invulling: 'Hierom heeft de Vader Mij lief, omdat Ik mijn leven afleg om het weer te nemen' (Joh.10:17).

Het ligt voor de hand in het hogepriesterlijk gebed vooral aan deze laatste omschrijving te denken. De Zoon staat op het punt zijn leven af te leggen, Hij brengt dat onder woorden, en schuift de gelovigen dan naar voren om te delen in Vaders liefde.

Hierin gaat het dus om méér dan de genegenheid van nature, hoe groot die ook mag zijn geweest. Deze liefde omvat de inzet van het leven. Eerst van Christus' leven. In zijn spoor de inzet van ons leven, voor vele broeders en zusters.

En zijn er niet talloos veel teksten in de bijbel die dezelfde kant uitwijzen? Denk bijv. aan de voetwassing, aan 1 Cor.13, en aan het doorgaande onderwijs in de brieven van Johannes.

Waan of werkelijkheid?

Het is dus echt absurd om te denken, dat de eenheid en de liefde in de gemeente er wel zijn, ook als je er weinig of niets voor doet. Samen je geloof belijden is veel, maar als de daden ontbreken worden de woorden tot een holle klank.

Als mijn inschatting goed is, is het hier de plaats waar de schoen wringt in de beleving van broeders en zusters. Er zijn veel goede woorden, in de eredienst en op vereniging. Maar op het persoonlijk vlak is er ook eenzaamheid. Soms zijn er zelfs blinde vlekken in de gezamenlijke aandacht voor elkaar; dan vallen er mensen uit de boot.

Er zijn goede activiteiten in de gemeente, die samenbindend zouden kunnen werken. Maar als de harten naar elkaar toe niet opengaan, blijft elke deelnemer vooral alleen.

Op die manier kunnen op subtiële wijze waan en werkelijkheid met elkaar samengaan. De waan is, dat je één zou zijn door samen bijv. uit één kerkboek te zingen, eenzelfde standpunt in te nemen of een activiteit te organiseren. De werkelijkheid is dan, dat je een eenzame weg gaat al zijn er nog zoveel gelovige mensen om je heen.

Is de verwachting helder?

De vraag is nu: hoe komt het toch, dat dit duidelijk bijbels onderwijs over daadwerkelijke eenheid in de praktijk soms zo weinig oplevert? Over de onderlinge eenheid, liefde en verantwoordelijkheid wordt regelmatig gepreekt. Bij iedere avondmaalsviering wordt het benadrukt: 'Omdat het één brood is, zijn wij, hoe velen ook, één lichaam'. Wij beloven elkaar voor God, dat we dit aan elkaar zullen bewijzen, met onze woorden en met onze daden.

Er is ook zeker heel veel goede wil en gelovige bereidheid om deze belofte na te komen.

Maar wat komt daar in de praktijk van terecht? Welk beroep wordt er op die bereidheid gedaan? Blijft er niet veel hangen in een positieve opstelling, zonder dat het onderling tot uiting komt? Verwachtingen worden hoog gespannen, keer op keer, maar hoe concreet stellen we ons de invulling voor?

Wat wordt er eigenlijk van ons verwacht?

Is dat wel helder voor iedereen?

Geen instructie

Hier blijkt een groot verschil tussen ambtsdragers en andere gemeenteleden. Voor het ambt is de taakstelling exact omschreven. De ambtsdragers kunnen zó aan de slag en zijn op die manier overal in de gemeente welkom.

Maar al die andere gemeenteleden, met al hun mogelijkheden; waar is hun instructie? Die is er niet! Dus kan niemand daar wat mee doen, en blijft er veel potentieel onbenut.

Tot onvrede, soms diep in de harten.

Daarbij bedenken wij, wat we de vorige keer zagen, dat alle zusters behoren tot die 'andere gemeenteleden'. Welke gaven zij ook mogen hebben, ze moeten zelf maar een beetje uitzoeken wat ze er in de gemeente mee kunnen. Enige structuur wordt hen in dit opzicht niet aangeboden. Is het gek, dat er dan veel niet uit de verf komt? En dat dit leiden kan tot een persoonlijke vervreemding van de gemeente?

Alleen taken voor ambtsdragers

Maar dat is het enige niet. Doordat de ambtsdragers wel een taakomschrijving hebben, gebaseerd op tal van Schriftplaatsen die handelen over het toezien op elkaar in de gemeente, wordt (onbedoeld) de indruk gewekt en versterkt, dat zij dat toezicht gestalte geven. En hetzelfde kan worden gezegd van de m-rusting en de opbouw van de gemeente: die taken worden in de bevestigingsformulieren toevertrouwd aan predikanten, ouderlingen en diakenen. Doordat het daarbij blijft, en van de gemeenteleden alleen wordt gevraagd deze mannen te ontvangen als gezanten van God, komt in de verdrukking dat de opbouw van de gemeente een taak is van iedere gelovige!

Met als gevolg, dat de opbouw van de gemeente typisch een zaak wordt van het ambt. Want alleen dat wordt steeds gezegd, en alleen voor de ambtsdrager is er een efficiënte structuur.¹

Ieder bouwt mee!

Die situatie evenwel staat op gespannen voet met Schrift en belijdenis. In Ef.4:11,12 lezen wij: 'En Hij (Jezus) heeft zowel apostelen als profeten gegeven, zowel evangelisten als herders en leraars, om de heiligen toe te rusten tot dienstbetoon, tot opbouw van het lichaam van Christus, ...'

Terecht wordt dit geciteerd in ieder

bevestigingsformulier. Het ambt heeft hierin een duidelijke taak, namelijk om de heiligen toe **te rusten**. Zonder dat daarmee gezegd is, dat alle toerustende gaven exclusief in de raad worden aangetroffen.

Maar vervolgens, waar leidt die toerusting toe? Dat alle heiligen worden betrokken in het dienstbetoon, dat **ze allemaal in staat worden gesteld de opbouw van het lichaam van Christus te dienen!**

De geestelijke opbouw is dus allereerst een zaak van het ambt alleen, maar het **is een taak en een kracht** die wezenlijk is voor ieder lid (m/v) van het lichaam. Zoals nog eens benadrukt wordt in Ef.4: 16.

En bovendien, wat niet in de bevestigingsformulieren staat, lezen we wel in de Nederlandse Geloofsbelijdenis, art.28: 'Zo **wordt de eenheid van de kerk bewaard**; men onderwerpt zich aan haar onderwijzing en tucht, buigt de **hals** onder het juk van Jezus Christus **en dient de opbouw van de broeders overeenkomstig de gaven die God aan allen verleend heeft, als leden van eenzelfde lichaam.**'

Daar staat **dus** wel iets meer dan 'je voegen bij de gemeente' en 'regelmatig samenkomen'. Daar staat ronduit het woord 'opbouw', hetzelfde woord met dezelfde tekstverwijzing als in de bevestigingsformulieren. Maar nu staat het er als roeping **voor** ieder gemeentelid.

Een dringende vraag

Nu komen **we** te staan voor de uiteindelijke **vraag**, een **dringende** vraag die we niet kunnen ontwijken: **hoe kun je bouwen zonder plan?**

Als er geen samenhangend ontwerp is, een bouwtekening, een werkverdeling, wat komt er dan van de bouw terecht?

Wanneer slechts enkelen een instructie ontvangen, en nog wel bij toerbeurt, hoe moet de rest dan begripen wat de bedoeling is, en wat er van **hen** verwacht wordt?

Een bevestigingsformulier voor gemeenteliden is wellicht een onhaal-

bare gedachte. Maar zou het **niet** de helderheid in de opbouw dienen, wanneer je weet hoe je aan de slag kunt en wat je **van** elkaar concreet verwachten mag?

Volgende **week** hoop ik op deze vragen terug te **komen**.

'Wel wordt in het bevestigingsformulier ten aanzien van de diaken gezegd dat hij aan de gemeente een goed voorbeeld zal geven 'van het dienstbetoon waartoe Christus ons allen roept'

Uit de kerken

Beroepen te Amersfoort-Noord en Leusden: H. Drost te Venlo; te Enschede-Zuid: E.L. van 't Foort te Kaapstad (Vrije Gereformeerde Kerk), wonende te **Kampen**; te Gouda: Joh.A. Schelling te Zevenbergen (**miss.** predikant voor opbouwwerk te Benin); te Zoetermeer: T. Dijkema te 's-Hertogenbosch.

Aangenomen naar Broek op Langedijk: F.G. aan het Rot, kandidaat te Kampen; naar Hengelo: K. van den Geest te Amsterdam-Centrum; naar Zoetermeer: T. Dijkema te 's-Hertogenbosch.

Bedankt voor Bunschoten-Oost en Hasselt: S.W. de Boer te Leek.

Jubileum

Harderwijk – Ds. B. van Zuijlekom, emeritus-predikant te Hattem, vierde zijn **40-jarig** jubileum.

Bastiaan van Zuijlekom werd op 27 september 1931 te **Rotterdam** geboren. Hij studeerde aan de Theologische Universiteit te Kampen, waarna hij op 6 april 1958 te **Wetsing-Sauwerd** in het ambt werd bevestigd. In 1962 vertrok hij vandaar naar de **gemeente te Leens**. In 1965 verbond hij zich aan de **gemeente van Bergentheim** in 1968 naar

Groningen-Zuid (**wijk** West). 1976 was het jaar **waarin** ds. Van Zuijlekom zich aan de gemeente van Assen verbond, in 1977 werd dat Assen-Zuid, waarna hij in 1981 naar Hattem ging. Op 6 oktober 1996 ging hij aldaar met emeritaat.

Ds. Keesenberg

Zwijndrecht – Vanaf 1 juni a.s. wordt ds. **W.J. Keesenberg**, formeel **nog** zending op Curaçao in dienst van de gemeente te **Rijnsburg**, emeritus-predikant te Zwijndrecht. Hij zal afgezonderd zijn voor het werk ten behoeve van de **Iglesia Cristiana de Fe Reformata (ICFER)** in Venezuela. Ds. **Keesenberg** is al in Venezuela werkzaam en zal daar, **D.V.** tot 2002 voor de ICFER werken.

Adreswijzigingen e.d.

Ommen * **Kerkenraad**: M. Douma-Gerrits. **Preekvoorz.**: zie Kerkenraad. **Boekh/Penningm.**: G. ten Kate, Koekoeksbloemstraat 2, 7731 WD, tel. 0529-453707, bankr.no. 34.89.04.320 t.n.v. **Geref. Kerk** (vrijg.). **Penningm.** Bat Tsion **Commissie**: W.Th. Havinga (zie verder Handboek 1998, pag. 84).

Utrecht-Noord/West * **Boekh.**: E. Dral-van den Hout, Prinses Beatrixlaan 69, 3554 JJ, tel. 030-2436411 (pag. 120).

Voorthuizen-Barneveld * **Scriba**: D.J. van Harten, tel. 0342-423205 (pag. 101).

Welke predikant heeft er zin en gelegenheid om **één** van de volgende zondagen in Venlo voor te gaan: 26 juli, 2 of 9 augustus 1998?

Indl. mevr. G. André-Haveman, tel. 0475-493977.

M meditatief

En Tomas... was niet met hen....

(Joh.20,24)

Erover praten

Na het treinongeluk **werden** de conducteur en de machinist van de **trein** vervangen. Zij kregen opvang door **een** trauma-kam. **Wanneer** je een schokkende (leven of dood) ervaring hebt gehad, moet je daarover praten. **Om** het een plek te geven in je leven. Het is verstandig om die **ervaring** te **delen** met anderen. Zeker met diegenen die hetzelfde hebben meegemaakt. **Helemaal** als er iemand is gestorven. Ai **pratend** kun je je gevoelens daarover ontdekken. Luchten. Ordenen.

Het **sterven** van Christus was zo'n schokkende ervaring. **Alhoewel** Tomas dat wel **had** zien & **ommen**. (Joh.11,14). Maar de manier **waarop** was toch **wel** **dramatisch**. Het sluwe spel van het Sanhedrin. De massa-hysterie bij Pilatus. En toen **zelfs** de Koning **aan** het kruis. **Twee** Emmaüs-gangers praten erover. Met elkaar. Een ander stel discipelen heeft **elkaar** **ook** **gefounden**. In een zaal. Maar **Tomas** is er niet bij. Typerend voor diegene die we kennen als 'de ongelovige'?

Zo geschokt

Na het sterven van Christus was niet alleen Tomas een ongelovige. Wat dat betreft bevond hij zich in gezelschap. Tomas **was** ook niet een typische individualist. Hij had juist **zijn** solidariteit met Jezus uitgesproken. De anderen **opgeroepen** om samen met Jezus naar Jeruzalem te gaan. Om samen **te** **ster-**

ven. (Joh.11,16) Juist samen. Maar het was **alleen** die Ene die was **gestorven**. Zijn bereidheid tot martelaarschap, Tomas had het, net als de **anderen**, verloochend. Van dat 'samen' **dat** hij had **uitgesproken**, was niets terecht gekomen. Is het zo gek dat juist hij dan nu, even alleen **wil** zijn? Sterker **nog**. Het is **maar** de vraag of hij daarvoor heeft gekozen. Maak je bewust keuzes wanneer je in je verwachtingen zo geschokt bent? **Maar** al te vaak raken mensen door schokkende ervaringen in een **isolement**. Een **schok kan zelfs** in een goed huwelijk flinke scheuren maken. Waarom dan niet in de **discipelgemeenschap**? De schok **als** een ontwrichtende factor. De schok **die** als effect eenzaamheid heeft. **Een** eenzaamheid die tegelijk soms zelfs **goed kan** voelen. Omdat je eerst in je eentje wat tot jezelf wilt **komen**. **Maar** door die afzondering in eenzaam verdriet was Tomas niet **m- wezig** in die gemeenschap waar hij door de Here Jezus wel **een** plek had gekregen. En zo had hij **heel** wat gemist. Op die allereerste & g. Opstandingsdag.

Gemeenschap

Die **gemeenschap** van diegenen die de Here Jezus wel hebben gezien, begint **meteen** te functioneren. Als de gemeenschap waarvan de Here Jezus had **gezegd**: Dit is mijn gebod, dat gij elkaar **liefhebt**, gelijk ik u heb **liefgehad**. (Joh.15,12) De door de schok ontwrichte gemeenschap laat Tomas niet in zijn eenzaam verdriet. Niet, nu ze hun Centrum weer hebben **gevonden**. Dat mag niet. Wie teruggetrokken is loopt het grootste risico het verband kwijt te raken. Te verdrinken

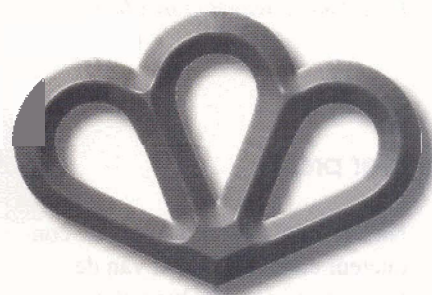
in verdriet. In de ban van **neer-**slachtingheid. Een eigen negatief **gedachtencircuit**. Waardoor **een** spiraal **naar** beneden wordt gevormd. De **discipelen zoeken Tomas op**. En weten **hem** toch uit zijn isolement te **halen**. Erbij te **trekken**. En nu?

Ontmoeting

Even alleen zijn. Vanwege een schokkende ervaring. Wie zal het je misgunnen? Je hebt je wellicht zo je eigen vragen naar God. Je worsteling met Hem. Of juist niet. Je bent in Hem, als Tomas, teleurgesteld. Liever deze **zondag** niet naar de **kerk**. Al die mensen. Nu even **niet**. Maar zou je, als je door de liefde van de gemeenschap getrokken gaat worden, die liefde onbeantwoord laten? Tomas was er een **week** later toch bij. **Zijn** **moeite** was nog niet weg. Maar in zijn **moeite** was hij toch samen mei de anderen. **Ook** al konden zij hem niet helpen. En wat een verrassing! Dat had hij nooit verwacht. Aan hem verscheen de Here Jezus. **Een** heel **persoonlijke** ontmoeting. Een persoonlijk woord. Midden in die gemeenschap die Hij zijn **vredegroet** gaf. Zou Hij dat, juist die **eerste** dag van de week, in **zijn** gemeenschap, aan jou niet **opnieuw kunnen** doen? Tot deze **belijdenis** die alles zegt: **Mijn** Here en mijn God. Blijf **niet** **alleen**!

W wandelen met God

Als je Nederlander bent en 78 jaar of ouder krijg je dit jaar een formulier thuisgestuurd waarop je kunt aangeven wat je met je organen wilt na je overlijden.

Zeker een gevoelig onderwerp! Het dwingt mij te **denken** aan de situatie van mijn sterven. Wat moet **er dan** met mijn organen gebeuren? Wat zal mijn naaste familie er dan van vinden?

Aan de andere kant zijn er mensen die lang op een goed orgaan wachten. Het kan hun leven redden of hun levenssituatie aanzienlijk verbeteren. Er is een groot tekort aan donororganen. De registratie van donorverklaringen moet daar verbetering in brengen.

familie te bespreken.

Als je echt tegen orgaandonatie bent, moet je **dat zeker laten registreren**. Anders word je via de beslissing van je nabestaanden misschien **alsnog** donor!

Voordelen van registratie

Orgaantransplantatie wordt over het algemeen positief beoordeeld. Toch hebben de meeste mensen (meer dan 80%) **geen** donorcodicil. Degenen die het **hebben**, dragen het **lang niet altijd** bij zich.² Als de arts de nabestaanden ernaar moet **vragen**, is het risico groot dat door tijdsverlies donatie **niet meer** reëel is. Dat is zeker **jammer als iemand** wel een codicil had.

Wanneer centraal geregistreerd **staat** wat je met je organen wilt, **kom de arts** na het overlijden het register **raadplegen**. Je beslissing is direct **duidelijk** en **daar kan gelijk** rekening mee gehouden worden. **Natuurlijk** is het wel goed als je je **naaste** familieleden van je beslissing **op de hoogte** brengt, **zodat** ze niet voor onverwachte dingen **komen** te staan.

Door de centrale registratie zullen meer mensen zich **als** donor **opgeven**, zodat vaker anderen geholpen kunnen waden.

Een nieuwe wet

De regering heeft met de nieuwe wet kort gezegd vier **doelstellingen**:

- Rechtszekerheid bieden aan iedereen die met orgaandonatie te **maken** heeft. Dat **zijn** donoren en hun nabestaanden, maar ook **artsen, verpleegkundigen en ontvangers** van organen.
- Vergroten **van** het aanbod van organen **door** middel van het donorregister.

- **Bevorderen** van een rechtvaardige verdeling van organen,
- **Voorkomen** van handel in organen.

In dit kader **krijgen** we allemaal een formulier voor een **donorverklaring** toegestuurd. Da **m p kun** je **aangeven of** je al **dm** niet organen ter **beschikking** stelt. Ook is het mogelijk aan te geven dat je de beslissing **aan** je nabestaanden **overlaat of aan een** met name te noemen persoon.

Het is niet verplicht de verklaring **terug te sturen**. Maar dan zal, als je geen codicil hebt, de **beslissing** bij de nabestaanden **komen**. De arts zal hen **ernaar vragen**. In die situatie is dat voor hen **zeker** een **erg moeilijke vraag**. Dat pleit ervoor om er **tijdig over** na **k. denken** en het **niet** je

* in dit nummer schrijft ds. J. Luiten een oriënterend artikel over het afstaan van organen. Volgende week gaat p f. J. Douma dieper in op de overwegingen die ons kunnen leiden als wij de vraag willen beantwoorden of we onze organen na onze dood ter beschikking willen stellen voor transplantatie.

Welke organen?

Welke organen komen in aanmerking? Op het formulier kan je van een aantal organen aangeven dat je ze niet wilt afstaan. Maar hoe zit het met andere organen? Wat kan er in de toekomst nog gebeuren? Hersenen, voortplantingsorganen? Daarom is er voor gepleit een codicil positief te formuleren en alleen aan te geven welke organen je wel wilt afstaan.'

In materiaal van het ministerie¹ worden de organen die voor transplantatie in aanmerking komen, uitdrukkelijk opgesomd. Het zijn precies de organen die ook op het formulier staan. Ook staat in dit materiaal met zoveel woorden dat hersenen en geslachtsorganen niet voor transplantatie in aanmerking komen. Als de hersendood is geconstateerd is hersentransplantatie ook uitgesloten.

We weten niet wat in de toekomst misschien mogelijk is, maar dat zit nog niet in het huidige formulier. Uit dat oogpunt is het veilig. Wel zal het zaak zijn de ontwikkelingen in de toekomst te volgen. Dan is intrekking of wijziging van de donorverklaring altijd mogelijk.

Overigens blijft het mogelijk een eigen geformuleerd codicil te maken, ook in de vorm die door dr. J. Douma als voorbeeld is gegeven.³ Alleen kan dat niet via het huidige formulier. Als je daarvoor kiest kun je op het formulier aangeven dat je de beslissing overlaat aan (één van) je nabestaanden. Die moeten dan uiteraard wel op de hoogte zijn van inhoud en vindplaats van je codicil!

Wat is dood?

Is het mogelijk dat organen te vroeg worden uitgenomen? Hoe zorgvuldig wordt vastgesteld dat de betrokkene echt overleden is? Het is te begrijpen dat daar zorg over bestaat. Mensen gaan steeds meer

zelf beslissen over de kwaliteit en eventuele beëindiging van het leven.

In de wet op de orgaandonatie is echter uitdrukkelijk de hersendood de norm voor het vaststellen van de dood. Dat moet gebeuren aan de hand van een wettelijk voorgeschreven procedure. Daarin staat onder meer dat de hersenfilm (elektro-encefalogram) gedurende een half uur een vlakke lijn moet laten zien, zodat er duidelijk geen hersenactiviteit meer is en kan zijn.

Ook mag de arts die de dood vaststelt niet betrokken zijn bij de transplantatie, om belangenverstrengeling te voorkomen.

Laat er in ons land rond het levens-einde in het algemeen te veel vrijheid zijn, als het gaat om een gevoelig onderwerp als de orgaandonatie, waaraan iedereen mee moet kunnen doen, wordt de nodige zorgvuldigheid in acht genomen. Uiteraard moeten we ook hierbij de ontwikkelingen blijven volgen.

Je moet erop bedacht zijn, dat iemand die hersendood is, er niet altijd als dood uit ziet. Het kan zijn dat het hart nog in beweging wordt gehouden om de organen van bloed te voorzien met het oog op de transplantatie. Dat kan onwerkelijk overkomen. Iemand die hersendood is, is echter wel overleden.

Via de familie?

Het lijkt een aantrekkelijke mogelijkheid om de beslissing aan de nabestaanden over te laten. Hoe later in tijd, hoe beter je de ontwikkelingen in de wetgeving en de medische praktijk kan overzien. En je hoeft over dit gevoelige punt vandaag nog geen besluit te nemen.

Daar staat tegenover dat je dan wel de familie ervoor plaatst om de moeilijke beslissing te nemen, en dat ook nog op een voor hen moeilijk moment. Kun je hun dat aan-

doen? Is het niet beter met hen erover te praten als het nog kan?

Bovendien wordt door een tijdige beslissing en registratie de mogelijkheid om anderen nog te helpen erg bevorderd.

Gelovig uitzicht

Moeten we niet zuinig zijn op ons lichaam, ook na ons sterven, omdat God het ons heeft gegeven? Moeten we in de verwachting van de opstanding uit de dood ons lichaam niet compleet begraven?

Gelukkig mogen we uitzien naar onze opstanding uit de dood. Dat betekent ook dat we een lichaam dat hier beschadigd is door ongelukken, amputaties, ziekten en ook door de dood, nieuw en heerlijk zullen terugkrijgen.

Een punt is wel waarom je organen afstaat. Ga je er vanuit dat het na de dood toch niets meer is, dan is dat bijbels gezien een slecht motief. Maar doe je het om je naaste te helpen, dan mag je juist als christen een gaaf lichaam terugverwachten. En dat blijft altijd een wonder. Hoe je lichaam ook verteerd is, God wekt je op!

Liefde over en weer

Toch is voorstelbaar, dat je het niet wilt of kunt. Het blijft een gevoelig punt. Het gaat om iets dat je bijzonder eigen is: je eigen lichaam of, als je gevraagd wordt daarover te k-slissen, dat van een familielid. Dat kan emotioneel te zwaar zijn en dan moet je het ook niet doen. Je kan er ook van overtuigd zijn dat je je lichaam intact moet laten. Nu, het is je eigen lichaam. Als je vindt dat het zo goed is voor de Here, moet je het zo doen.'

Toch kan liefde voor een ander ver gaan! Het spreekt als een ouder een nier over heeft voor zijn kind, nog bij zijn leven. Soms is het nodig je leven voor een ander in te zetten.

Dat gaat verder dan enkele organen. De Here Jezus had op een bijzondere manier **zijn** leven voor **ons** over. Dat geeft ons troost als we **over** dit gevoelige onderwerp nadenken, maar mag ons ook tot liefde **motiveren**.

Aan liefde zitten echter twee kanten. Hoe zou je er over denken als je zelf op een **orgaan** zit te wachten? **Probeer** je dat eens in te denken! **Hoeveel** liefde zou je dan van anderen voor jou verwachten? Dan moet je wel eerlijk **zijn** en consequent. De registratie kan een aanleiding zijn er tijdig **over** na te denken!

¹ Deze en andere informatie die in dit artikel verwerkt is, komt van de internetsite van het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport: <http://HRvw.minvws.nl>. Je vindt daar de hoofdlijnen van de wet, begripsomschrijvingen, welke organen voor donatie in aanmerking komen, een beschrijving hoe hersendood wordt vastgesteld, enz.

Enige literatuur over dit onderwerp:

Dr. J. Douma, *Rondom L dood*, Kampen 1984, p. 117-138.

Dr. J. Douma, *Medische Ethiek*, Kampen 1997, p. 330-351.

Drs. A.A. Teeuw, *Wilt u donor zijn? Een praktisch-pastorale handreiking bij orgaan-donatie*, Heerenveen 1998.

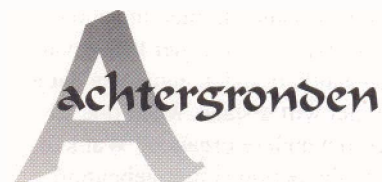
Drs. J.P. de Vries, *Orgaandonor worden – of toch maar niet?*, Nederlands Dagblad 13 maart 1998.

Bij de Stichting Donorvoorlichting is op aanvraag een boekje verkrijgbaar met informatiemateriaal, postbus 764, 1200 AT Hilversum, tel. 0900-8212166.

² Het caaiel wordt in de praktijk nauwelijks aangetroffen, aldus minister Borst bij de opening van het Donorregister op 2 april 1998.

³ Dr. J. Douma geeft het volgende voorbeeld: "Ik, Jan Jansen, verklaar dat na het intreden van mijn totale hersendood mijn ... (organen invullen) ten bate van anderen mogen worden weggenomen. Ten aanzien van eventuele andere organen/ weefsels is vooraf toestemming van mijn naaste familie nodig". *Rondom de dood*, p. 126, *Medische ethiek*, p. 343. Ook bij drs. A.A. Teeuw, a.w., p. 56.

⁴ Vergelijk Rom. 14:5; ieder zij voor zijn eigen besef ten volle overtuigd

MENSELIJKE ONTVANKELIJKHEID EN CHRISTELIJKE ACTIVITEIT

Christenen leven in een seculariserende cultuur, waarin de aanwezigheid van God veelal wordt genegeerd.

Christenen **maken** deel uit van een sterk individualiserende 'samenleving', waarin mensen op zichzelf worden teruggeworpen. Men dient vooral oorspronkelijk, integer en authentiek te zijn.

Is het daarom niet begrijpelijk dat ook christenen zich in zo'n klimaat concentreren op hun persoonlijk geloofsleven?

Groeien in geloof, geloofsbeleving, persoonlijke relatie met Christus, levensheiliging, intieme omgang met de heilige God – het zijn voor vele christenen (opnieuw) kernachtige uitdrukkingen met een indringende betekenis.

De opvullende mens

Maar die eisen van oorspronkelijkheid, integriteit en authenticiteit in radicale zin lijken een mens op te breken.

Allerlei pogingen om hieraan te voldoen, leveren fascinerende en barokke levensvormen op. Dat wel, maar hoe radicaal zijn ze?

Is er wel sprake van voltooide oorspronkelijkheid en voikomen integriteit en authenticiteit?

De vraag klemmt: zijn die eisen niet

te zwaar voor een mens? Sommigen houden het op postmoderne wijze voor gezien en accepteren gelaten een gefragmenteerd bestaan. Integriteit – geen **beginnen** aan! Anderen laten zich verdoven door de genoegens van welvarend Nederland, ook al dringen zinloosheidservaringen soms door – is dit alles? Zou er dan toch iets 'goddelijks' zijn? Religieuze zoektochten en fantasieën en buitelen vervolgens over elkaar heen. Het gaat hier veelal om 'ei-

genmachtige' religieuze voorstellingen, overigens geen reden om ze niet serieus te nemen. Toont zich immers hier niet de werkelijkheid van de woorden die Paulus schreef in zijn brief aan de Romeinen? Geen mens kan om God heen. Mensen reageren – hoe dan ook – op Gods presentie, Processen van 'verdringing' en 'vervanging' brengen afgodische machten voort, die mensen eindeloos vermoeien en in de steek laten. Een afgod – 't stelt ook eigenlijk niets voor?!² Toch ontnemen deze religieuze activiteiten mensen het zicht op de levende God – men spreekt van 'godsverduistering' – en de Stem van God wordt niet gehoord: "Dwalen wij niet als door een oneindig niets?"

God zoekt mensen

Mensen worden christen wanneer zij hun dwaal- en zoekkocht opschorten of beter: be-eindigen bij het kruis van Jezus Christus. Hier blijkt God met zijn liefde mensen te zoeken. Het blijft vreemd en paradoxaal. Niet de religieuze activiteit van mensen geeft antwoord op de vraag: "God, waar bent U?" , maar de mens-zoekende liefde van God komt met de vraag: "mens, waar ben je?" – God spreekt mensen aan! Hij trekt het verduisteringsgordijn op en herstelt het verbroken contact. Wie zich door God laat aanspreken wordt een mondig christen. Menselijke passiviteit gaat vooraf aan christelijke activiteit. Ontvankelijke mensen worden tot leven gewekt. De Geest van de opgestane Heer vernieuwt het persoonlijk leven en het samenleven. De bittere realiteit van het 'alometegengwoordige kwaad', van ziekte en sterfelijkheid, van pijn en verdriet, van disfunctioneren en dood, blijkt niet onoverwinnelijk: Jezus Christus leeft! Zijn opstanding legitimeert ook het verlangen naar en de reële verwachting van persoonlijke integriteit.⁶

Unieke christenen vormen een gemeente

Dit impliceert niet een christelijk individualisme. Integendeel. Christenen, mensen die Jezus Christus als hun Heer erkennen, vormen gemeenschappen. Niet zozeer menselijke samenwerkingsverbanden, maar leefgemeenschappen, zo zelfs dat ze elkaar 'broer' of 'zus' noemen.

Het is opvallend hoe Paulus de verzoening door en de opstanding van Jezus Christus als motief gebruikt om christenen in Korinte aan te sporen eensgezind te zijn en elkaar in liefde te accepteren en van dienst te zijn. Dit hoeft beslist niet te leiden tot uniforme 'model-christenen', maar juist tot erkenning van een diversiteit aan persoonlijke kwaliteiten als gaven van de Geest. Een goed functionerende gemeente weet die verscheidenheid aan kwaliteiten te benutten.

Verschil moet er zijn – niet als doel in zichzelf, wel tot opbouw van elkaar.

Vandaar dat het eerder genoemde 'groeien in geloof, 'geloofsbeleving', 'persoonlijke relatie met Christus', 'levensheiliging', 'intieme omgang met de heilige God' niet alleen en los van de gemeente ontvangen kan worden.

De culturele druk is er om het leven-uit-geloof op zijn beloop te laten w te vervangen door naïeve deelname aan het grote consumptie-feest van onze welvaartsmaatschappij – zo lang als het goed gaat. Maar er is ook culturele druk om op individualistisch-religieuze wijze te ontsnappen aan de onvermijdelijke verveling, zat van het feest. Het is goed te begrijpen dat een-dimensionale mensen zelf een extra dimensie aan hun leven willen toevoegen.

Toch is individualistische 'zingeving' aan het platte bestaan geen goede remedie, ook niet voor een vlak christelijk leven.

Wel verootmoediging en samen groeien in geloof – gaven van de Geest.

In de marge 1.

J.H. Bavinck over verdringing en vervanging:
"De mens is in al de eeuwen van zijn geschiedenis bezig geweest met de leegten op te vullen. Wat al mythen heeft hij gedicht, wat al verhalen over goden en halfgoden heeft hij verzonnen, wat al wijsgerige theorieën over de opbouw van het heelal heeft hij zich ontworpen. De opvullende mens. Soms krijgt men in deze tijd de indruk, dat de mens van al dat opvullen doodmoe geworden is, alsof hij de leegte maar leegte laat. Hij zoekt geen altaar meer om te aanbidden, hij steekt niet meer tastende zijn handen uit naar een god, om te kunnen uitrusten. De mens van tegenwoordig is verzadigd geworden van al dat vervangen en opvullen. Het schijnt alsof hij zich tevreden gevoelt bij de lege nisjes van zijn levenshuis. De dingen worden gewoon dingen en de normen verdwijnen uit het oog. En de Totaliteit, het zinvol verband van de kosmos is onzin. En de verlossing is er alleen in de roes van de levensvolheid en levensdolheid. Of is zelfs de mens van tegenwoordig niet geheel gerust op zijn bestaan? Zoekt hij ook, evenals alle vorige generaties, naar veiligheid, naar gemeenschap, naar geborgenheid?"
"In de donkerheid van het menselijk bestaan, waar verdringing en vervanging dag en nacht haar heilloos werk verrichten, kan alleen de prediking van Jezus Christus licht brengen. In Hem staat de waarheid, de lang verdrongen en afgewezen waarheid in haar volle, levende kracht voor de mens. Er ligt in zijn woorden altijd iets van het 'Ik was wel bij u, maar gij waart niet bij Mij.'"
De golf van secularisatie die ook Nederland overspoelt, kan christenen verlegen maken en ontmoedigen, maar is voor Bavinck niet zo iets als 'einde verhaal'. Integendeel, hij blijft mensen zoeken met het evangelie van Jezus Christus, want "God is al lang met u bezig geweest, maar gij hebt Hem niet verstaan. In mijn prediking komt God nu opnieuw tot u, om u op te roepen tot bekeering."

Dan blijken mensen te worden getransformeerd tot een rijke bron voor anderen⁷ en ontstaan er levendige christelijke gemeenten.

Aan de kerk is het evangelie toe-
vertrouwd – een schat in een aarden vat. En het is haar missie gelovigen en hun kinderen 'hun doop te leren verstaan' en ongelovigen te interesseren voor Jezus Christus, de enige manier om God te leren kennen.

In een vitale christelijke gemeente leren mensen hun leven te wijden aan God, oog en oor te hebben voor elkaar en zich te bekommeren om het 'lot' van hun naasten.

Godvrezend, op eigentijdse wijze en als 'leesbare brief van Jezus Christus' zijn christenen actief in een seculariserende cultuur en veelal bedreigde natuur, om met werleg en naar vermogen te doen wat hun hand vindt.

Deze christelijke activiteit is zo breed als de wereld en ze is voluit betrokken op de multi-culturele samenleving. Dat betekent dat ook christelijke activiteiten onvermijdelijk cultuur-bepaald zijn en een zekere pluriformiteit kunnen vertonen. Onvermijdelijk maar m.i. ook noodzakelijk met het oog op mogelijkheden tot communicatie met en effectieve beïnvloeding van onze cultuur. Bovendien wordt een al te gemakkelijke vorming van christelijke sub-culturen voorkomen.

Christelijk actief in een seculariserende cultuur; natuurlijk brengt dat spanningen met zich mee.

Wie zich afhankelijk weet van de Schepper, zal zich zowel open als kritisch opstellen tegenover de cultuur en de wijze waarop mensen omgaan met de natuur zoals dieren, planten en 'grondstoffen'.

Soms is 'cultuurmijding' onontkoombaar,⁸ vanwege overweldigende anti-christelijke tendensen.

Soms is vorming van christelijke organisaties juist vereist.

Kortom: 'groeien in geloof', persoonlijk en gemeenschappelijk, dient te resulteren in 'groeien in

christelijke activiteit', persoonlijk en gemeenschappelijk.

¹ Rom.1, 18-32.

² De termen 'verdringing' en 'vervanging' zijn ontleend aan J.H. Bavinck, *Religieus besef en christelijk geloof*, Kampen 1949, 171-180. Dit boek biedt een christelijke interpretatie van 'algemeen menselijke religieuze ervaringen'. Een paar karakteristieke citaten (p.178,189,164) zijn weergegeven in de marge 1.

J.H. Bavinck publiceerde zijn boek nu zo'n vijftig jaar geleden, toch lijken zijn analyses en inzichten beslist niet verjaard. In zekere zin resoneren ze mee in de fraaie studie van Benno van den Toren, *Breuk en brug. In gesprek met Karl Barth en postmoderne theologie over geloofsverantwoording*, Zoetermeer 1995.

³ "Irren wir nicht wie durch ein unendliches Nichts?", een even beroemde als huiveringwekkende vraag, die F.Nietzsche stelt aan moderne mensen die niet aan God geloven, maar zich nog niet realiseren dat de westerse cultuur met de 'dood van God' in een diepe crisis is gekomen; het citaat is te vinden in *Die fröhliche Wissenschaft*, 1886 (editie K.Schlechta, II, p.127). Nietzsche doelde hier overigens niet uitsluitend op de christelijke ongelooft in de christelijke God, maar ook op het wegvallen van de aanwezigheid van Grieks-filosofische van m.n. Plato. Zie voor een interpretatie b.v. het opstel van J. Dohmen opgenomen in B. Voorslaais (red), *Nietzsche en het Postmodernisme*, Kampen 1992, 52-104.

⁴ Zo typeert G. Gunnink in een bijbelstudie op kernachtige wijze het evangelie van Jezus Christus zoals beschreven door Lucas; G.Gunnink, *Mens, waar ben je? Lucas' ontmaskering van godsverduistering*; Barneveld 1993.

⁵ Het christelijk-filosofische blad 'Afweging' wijdde een themanummer aan "Het kwaad" met o.a. een bijzinnige bijdrage van J.v.d.Hoeven over *Het kwaad: alomtegenwoordig, ondoorgrondelijk, onoorspronkelijk* (59e jrg. nr.4, december 1995, 108-111). De filosofie blijkt telkens te kort te schieten in haar pogingen tot begrijpen, of zelfs maar 'plaatsen' van het kwaad, Zie in de marge 2.

⁶ Zie K. Veling, *Wordt het ooit nog wat met de menselijke integriteit?*, RADIX jrg.17 nr.4, 1991, uitgave van het Gereformeerd Wetenschappelijk Genootschap.

⁷ "Wie in Mij gelooft, zoals de Schrift zegt, stromen van levend water zullen uit zijn binnenste vloeien". Dit zei Jezus over de Geest die de gelovigen na zijn verheerlijking zouden ontvangen (Joh.7,38-39). De overvloed van de Geest is te vergelijken met een stroom van levend water dat dorre grond doet opleven. Wij worden door de Geest royale fonteinen van nieuw leven voor onze omgeving." aldus J.v. Bruggen, *Het diepe water van de doop*, Kampen 1997, 46.

⁸ In de gereformeerd-theologische bezinning op cultuur werden veelal de termen cultuurmandaat en vreemdelingschap gebruikt om de 'spannende' gereformeerde verhouding tot de cultuur te typeren. Interessant is een opmerking van I. Douma over de ontwikkeling van zijn zienswijze: "Voor mij waren cultuurmandaat (Schilder) en vreemdelingschap (Calvin) aanvankelijk twee verschillende manieren om zich op het christelijk leven in de wereld te bezinnen. Ik

In de marge 2.

J.H. v.d. Hoeven over "Het kwaad":

"Waarom heeft God ons, mensen, in zulke raadselen gelaten? Gaat het hier misschien om afgronden die voor ons te duizeling- en huiveringwekkend zijn en die Hij alleen maar zelf aan kan, met een voor ons onpeilbare krachts- en lijdensinspanning? Hoe heeft het kwaad, of de Boze, ooit kans gekregen? Blijft dat niet Gods bin-nenst (en bitterst) geheim? Ik kan, ik mag niet verder gaan dan het uitspreken van zulke vragen. Maar vasthoudend wil ik aan wat we, in een laatste vrouwen, weten: er is het wonder van verzoening en vergeving, zelfs tussen mensen; er is de oproep het kwaad te overwinnen door het goede die niet zinloos is; er is uitzicht op een eind-overwinning."

zie dat nu anders, ook na grondiger lezing van *Christus en cultuur*. Waar men christelijk aan cultuur wil d.m., dient de vreemdelingschap zich vanzelf aan. We hoeven niet piëtistisch of dopers de wereld te 'verzaken' om vreemdeling te worden; we worden dat vanzelf als we christelijk het cultuurmandaat in praktijk willen brengen. Het is niet: cultuurmandaat of vreemdelingschap; eigenlijk ook niet: cultuurmandaat en vreemdelingschap, maar cultuurmandaat en das vreemdelingschap." (p.195 van J. Douma, *Christus en cultuur*; bijdrage in: J. Douma, e.a., *K. Schilder, Aspecten van zijn werk*, Barneveld 1990, 169-201).

Tekst op diskette?

de Bunschoter bv
drukkerij

Postbus 10 - 3750 GA Bunschoten-Spakenburg
Tel {033} 299 797W - Fax {033} 299 79 98

Terminale zorg nodig?

Curadomi helpt met thuiszorg vanuit een christelijke levensovertuiging.

Curadomi

Organisatie voor thuiszorg

Zorg met een visie.

Bel tijdens kantooruren (0318) 54 82 65
buiten kantooruren 0900-82 12340 (spoed)

KINDEROPVANG TUSSEN SCHOOL EN GEMEENSCHAP'

A.B. Dijkstra

opvoeding en
onderwijs

De behoefte aan kinderopvang in Nederland is de afgelopen jaren sterk gestegen. En die behoefte stijgt nog steeds. De cijfers uit onderzoeken tonen dat aan. In 1994 bedroeg het aantal kinderen dat gebruik maakt van een voorziening voor kinderopvang voor 4-12 jarigen nog 13.600. In recent onderzoek² komt men tot de schatting dat deze groep zal toenemen tot 137.000. Bovendien lijkt het niet onredelijk aan te nemen dat de groei verder zal stijgen tot een vraag naar buitenschoolse opvang voor een kwart van alle 4-12 jarigen. Dan hebben we het over ruim 400.000 kinderen. In hoeverre geldt die toenemende behoefte aan kinderopvang ook voor het gereformeerd-vrijgemaakte bevolkingsdeel en is dat voor de gereformeerde onderwijsrichting van belang?

Die vraag lijkt niet zonder reden. Immers, het alledaagse beeld zoals dat van de gereformeerd-vrijgemaakten bestaat, is er een van de meer traditionele rolopvattingen. Dan lijkt het aannemelijk dat er onder die groep relatief weinig werkende vrouwen met kinderen in de schoolgaande leeftijd zijn. Daardoor zou er ook niet zo'n grote behoefte zijn aan het gebruik van structurele vormen van kinderopvang. Zijn daarom kinderopvang en de vraag daarnaar wel thema's die spelen binnen de gereformeerd-vrijgemaakte groepering? En vervolgens, als dat zo is, heeft dat dan iets te maken met gereformeerde scholen? Waarom zou je, wanneer het gaat om vragen rond kinderopvang, moeten denken in de richting van het gereformeerde onderwijs?

Daarmee zijn de twee vragen genoemd waarover in deze bijdrage enkele opmerkingen worden gemaakt. Het eerste punt dat aan de orde komt is het belang van kinderopvang voor de primaire doelgroep waarop het gereformeerd onderwijs zich richt: de vrijgemaakte gereformeerde ouders. In de tweede plaats noemen we enkele overwegingen die een rol zouden kunnen spelen in het denken over de relatie tussen de gereformeerde school en buitenschoolse kinderopvang.

1) Kinderopvang binnen de gereformeerde denominatie: een echt probleem?

Zijn vragen rond kinderopvang wel aan de orde voor de ouders die hun kinderen naar gereformeerde scholen sturen? Om te beginnen een

korte schets van enkele ontwikkelingen die in de Nederlandse samenleving kunnen worden waargenomen.

De arbeidsdeelname van vrouwen in Nederland is sterk gegroeid. Zo is het aantal vrouwen in bijvoorbeeld de leeftijdsgroep 25-39 jaar in 30 jaar meer dan verdubbeld.¹ De deelname aan betaalde arbeid van vrouwen tussen de 25 en 49 jaar steeg tussen 1975 en 1995 met meer dan 32%. Op dit moment wordt ongeveer een derde van het totale aantal betaalde arbeidsuren in Nederland ingevuld door die groep.⁴ Als de arbeidsdeelname van vrouwen sterk stijgt heeft dat gevolgen voor de zorg en opvang van hun kinderen. Dat blijkt ook uit de cijfers. Het aandeel van vrouwen met een baan van tenminste een uur per week steeg voor moeders met kinderen van 0-3 jaar tussen 1971 en 1995 van 9% tot 55%, en voor vrouwen met kinderen in de leeftijd van 6 jaar en ouder van 15% tot 42%; een verviervoudiging!⁵

De arbeidsdeelname van vrouwen in Nederland is sterk gegroeid.

Ook het denken over de combinatie van werk en kinderen laat verandering zien. In 1965 vindt 81% van de ondervraagden het een bezwaar dat vrouwen met schoolgaande kinderen een werkkring hebben. Dertig jaar later, in 1995, is nog slechts 13% die mening toegedaan.⁶ Ook is er een verschuiving te zien in de verdeling van de tijd die vrouwen besteden aan arbeid en zorg tussen 1975 en 1995. Aan de ene kant daalt de tijd die door de vrouwen

van 20 tot 35 jaar besteed wordt aan zorg. Aan de andere kant zie je dat de tijd die deze **vrouwen** investeren in arbeid is **toegenomen**.⁷

Als je kijkt naar de verschillende kerkgenootschappen zie je geen verschil in de hoeveelheid vrouwen die deelneemt aan het arbeidsproces.

Geldt dat zelfde beeld nu ook voor de gereformeerd-vrijgemaakte groep ouders? Naar mijn weten zijn daar geen representatieve gegevens van beschikbaar. Daardoor moeten we afgaan op enkele veronderstellingen daarover.

Een daarvan is de veronderstelling dat er samenhang is tussen traditionele opvattingen en godsdienst. Uit onderzoek komt naar voren dat de kans dat kerkelijke vrouwen (**ten** opzichte van niet kerkelijke **vrouwen**) **een** baan hebben, kleiner is. Daarbij speelt overigens ook de genomen opleiding een rol. Vrouwelijke **kerkleiden** die buitenshuis **werken** zijn meestal hoger opgeleid dan kerkelijke vrouwen die geen baan hebben.⁸ Uit een onderzoek in 1993 blijkt dat van niet-godsdienstige **paren** de **vrouw** in 72% van de **gevallen** een baan heeft. Voor godsdienstige **paren** geldt dat voor slechts 52% van de **vrouwen**.⁹ Als je kijkt naar de verschillende kerkgenootschappen zie je geen verschil in de hoeveelheid vrouwen die deelneemt aan het arbeidsproces. Als je bijvoorbeeld zou denken dat rooms-katholieke vrouwen eerder aan betaalde arbeid zouden deelnemen dan gereformeerde vrouwen, of **Nederlands-hervormde** vrouwen is daar geen aanleiding voor. En ook van een meer traditioneel rolgedrag binnen de **meer** orthodoxe **kerkelijke** groeperingen (zoals bijvoorbeeld de vrijgemaakt gereformeerden) is geen **sprake**.¹⁰ De verschillen tussen kerkgenootschappen blijken op dit terrein het meest in de opvattingen

over de rolverdeling tussen man en vrouw. De **orthodox-gereformeerden** hebben daarbij de meest **traditionele rolopvattingen in vergelijking** met andere godsdienstige groepen.¹¹ Maar blijkbaar zet die rolopvatting zich niet door in de deelname aan de arbeidsmarkt. Ook onderscheiden gereformeerde vrouwen zich niet van anderen ten aanzien van de waarde die ze hechten aan **gezin en kinderen**.¹²

Hoewel we dus geen directe gegevens hebben over de **arbeidsdeelname** van gereformeerd-vrijgemaakte vrouwen en de ontwikkeling daarvan, kunnen we op basis van het bovenstaande wellicht toch een beeld afleiden. Zo zagen we dat er relatief **minder** kerkelijke vrouwen **deelnemen aan** het arbeidsproces dan **niet-kerkelijke** vrouwen. De **gereformeerde** vrouwen **lijken** daarbij geen speciale positie in te nemen. Verder **kunnen** we ook wijzen op de **uitkomsten** van een onderzoek naar de **relatie** tussen **opleidingsniveau** en godsdienst. Globaal samengevat komt **daaruit** het beeld dat **naarmate** vrouwen hoger zijn opgeleid, ze vaker buitenshuis werken. Het effect van de godsdienst op de deelname aan de arbeidsmarkt is minder **sterk**. Je **kunt** bovendien vaststellen dat **binnen** de **gereformeerde** **groepering** het **opleidingsniveau** gemiddeld relatief hoog is.¹³ Daardoor lijkt het aannemelijk om te **veronderstellen** dat het **verloop van de arbeidsmarktdeelname** van gereformeerd-vrijgemaakte **moeders** zich in dezelfde richting ontwikkelt als de meer **algemene trend**.

Het verloop van de arbeidsmarktdeelname van gereformeerd-vrijgemaakte moeders ontwikkelt zich in dezelfde richting, als de meer algemene trend.

Dat wil niet zeggen dat er geen verschillen **zouden** zijn, zoals we de resultaten van een in 1993 **uitge-**

voerd onderzoek naar gebruik van **kinderopvang** suggereren. Enerzijds blijken verschillen tussen godsdienstige en niet-godsdienstige gezinnen in het gebruik van officiële **vormen van kinderopvang**. Daarvan wordt door 13% van de **godsdienstige** en door 31% van de **niet-godsdienstige** gezinnen gebruik gemaakt.¹⁴ Als je de werkende moeders met elkaar vergelijkt levert dat overigens minder grote verschillen op. Werkende moeders met een gereformeerde achtergrond nemen weliswaar een groter aandeel van de zorgtaken op zich dan andere moeders. En ze maken **minder** gebruik van **allerlei** alternatieven voor ouder-zorg. Daarentegendoen ze voor de zorg wel vaker **een** beroep op **de andere leden** van het gezin en anderen in hun omgeving. Voor **vrouwen** die een baan hebben is er geen sprake van een verschil in het **gebruik van de geïnstitutionaliseerde kinderopvang**. Daar **wordt** door **gereformeerde** moeders en andere vrouwen evenveel gebruik **van gemaakt**.¹⁵

Gelet op de gegevens over de invloed van godsdienst op **rolopvattingen** en arbeidsparticipatie lijkt het w aannemelijk dat gereformeerd-vrijgemaaktemoeders zich tot op zekere hoogte zullen onderscheiden **van** andere groepen vrouwen. Dat geldt zowel voor wat betreft de traditionele opvattingen, de arbeidsdeelname en het **gebruik** van kinderopvang. Niet waarschijnlijk echter dat die verschillen zodanig **zijn**, dat de meer algemene ontwikkelingen inzake rolpatronen, **opleidingsniveau** en arbeidsparticipatie geheel aan de **gereformeerd-vrijgemaakte bevolkingsgroep** voorbij gaan. Het is dan ook niet wamschijnlijk dat vragen rond de combinatie van arbeid en zorg, en de kinderopvang, aan de gereformeerd-vrijgemaakte groep voorbij gaan.

2) Kinderopvang en gereformeerd onderwijs

In hoeverre raken die vragen ver-

volgens ook **gereformeerde** scholen? Deze vraag wordt hier vanuit twee invalshoeken benaderd. De eerste invalshoek betreft **overwegingen** rond de culturele consistentie en de tweede de relatie tussen school en de gemeenschap die de school **omgeeft**.

Culturele consistentie

De sociale omgeving rond een kind is van grote betekenis is **voor** de manier waarop het in het onderwijs functioneert. Een problematische thuissituatie of **een** stabiel en harmonieus gezin, kinderen laten ze niet achter bij de deur van de school. **Ook** in onderzoek vanuit onder meer de **ontwikkelingspsychologische** traditie, is het belang van de **sociale** omgeving voor onderwijs en ontwikkeling een centrale notie. In dat verband **wordt** wel gesproken **van een** 'ecologie' van **ontwikkeling**.¹⁶ **Dat** is een stelsel van **steeds** wijdere **invloedsferen** rond het kind, zoals het gezin, de **peergroep** en de vrienden van de ouders. Waar het bij het 'ecologische model' om draait is dat de vorming van kinderen niet los van de wijdere omgeving tot stand **kamt**. Die **vorming** wordt **beïnvloed** door de relaties die tussen die sferen bestaan, en de contexten waarin deze **zijn** opgenomen. Het verloop van het **ontwikkelingsproces** van het kind is zo mede **afhankelijk** van de **voorwaarden** waaraan zo'n systeem **voldoet**. Dit 'ecologisch model' voorspelt onder **meer** dat de ontwikkeling van kinderen gunstiger verloopt naarmate er meer verbandingen bestaan tussen de sferen waarin het kind verkeert. En ook als het vertrouwen tussen de verschillende sferen sterker is, en er binnen de sferen overeenkomstige **doelen** worden nagestreefd. Naarmate de sfeer in het gezin, de omgeving en bijvoorbeeld de school meer in **elkaars** verlengde liggen – anders gezegd: de mate waarin er sprake is van culturele **consistentie** – ontstaat er een gunstige voedingsbodem voor opvoeding en onder-

wijs. Succesvolle **vorming** en ontwikkeling is mogelijk naar mate de sferen waarin **kinderen** verkeren **meer** in elkaars verlengde liggen. Zo'n **model** kan op uiteenlopende **ontwikkelingsprocessen** **betrokken** worden. Zo is een consistente pedagogische omgeving onder meer van belang voor de cognitieve ontwikkeling en schoolprestaties. Het geldt evenzo andere aspecten en fasen van de **persoonsvorming** en **bestrijkt** het brede **terrein** van **vorming** en ontwikkeling. Ook de ontwikkeling van sociale vaardigheden, de **vorming** van opvattingen en **gedragsstandaards**, de overdracht van waarden en normen en de ontwikkeling van het vermogen tot morele reflectie staan niet los van de setting waarin opvoeding en onderwijs plaatsvinden. Kort **samen**gevat **kun** je zeggen dat een effectieve pedagogische omgeving voor de opvoeding en vorming van het kind al die sferen (gezin, **school**, **gemeenschap**), **waarin** ze zich **bevinden**, verbindt.

Succesvolle vorming en ontwikkeling is mogelijk naar mate de sferen waarin kinderen verkeren meer in elkaars verlengde liggen.

Daarmee is ook aangegeven hoe **belangrijk** de **invloed** is die van de kinderopvang uitgaat. Dat wordt alleen maar sterker **wanneer** de tijd dat kinderen in vormen van opvang verkeren in omvang toeneemt. Wanneer, naast **gezin** en **school**, kinderopvang in toenemende mate een plaats **krijgt** in de rij van **instituten** waar kinderen **hun** tijd doorbrengen, krijgen ze daarmee **groter** gewicht als 'agent' voor de socialisering van kinderen en jongeren. Daarmee neemt dus **ook** het **belang** van vragen **rond** de institutionele inbedding daarvan toe. Dat geldt zeker ook voor de overdracht van een specifieke eigen cultuur, **zoals** in de gereformeerd vrijgemaakte **groepering**.

School en gemeenschap

De wijze waarop de **vorming** van nieuwe **generaties** **vorm** krijgt, wordt mede beïnvloed door de manier waarop een samenleving de zeggenschap over het onderwijs heeft geregeld.

In dat verband worden wel twee oriëntaties op onderwijs onderscheiden. In de eerste oriëntatie wordt de school gezien als instrument van de samenleving of de staat voor emancipatie en maatschappelijke cohesie. De school doorbreekt de materiële en culturele **grenzen** die het ouderlijk milieu stelt, biedt het kind een kanaal **voor** **sociale** mobiliteit en integreert leerlingen met uiteenlopende religieuze, culturele en etnische identiteiten in de dominante nationale cultuur. De **tweede** oriëntatie ziet de school in het verlengde **van** het gezin, als instrument voor overdracht van de waarden van het gezin en de gemeenschap waarin dat gezin is opgenomen. De school is in deze oriëntatie een instrument **van** de ouders voor de overdracht **van** een gemeenschappelijke cultuur van de ene op de volgende generatie. In min of meer homogene samenlevingen, waarin de maatschappij het verlengde is van de **gemeenschap** – pen die haar vormen **kunnen** beide oriëntaties goed samengaan **w** dient de school de belangen **van** zowel gezin, gemeenschap als maatschappij. In een **plurale** maatschappij daarentegen, waar de samenleving en de (lokale) gemeenschappen waarvan gezinnen deel uitmaken, weinig homogeen zijn, kunnen de twee oriëntaties echter gemakkelijk met elkaar in conflict **komen**, zoals ook in Nederland het geval was. **In** het **verzuilingsdebat** zoals dat rond de eeuwwisseling werd gevoerd, **speelden** én de visie van onderwijs als 'emancipator' én de opvatting van de school als verlengstuk van het gezin een rol. Met de financiële gelijkstelling tussen openbaar en bijzonder onderwijs werd de laatste opvatting (school als verlengstuk) uitgangspunt voor

onder meer de wijze waarop de zeggenschap over de school **geregeld** zou worden. 'De school aan de ouders.'

De ontwikkelingen rond kinderopvang raken ook gereformeerde scholen.

Waarom het hier nu met name gaat is de gedachte dat het streven naar culturele consistentie en harmonieuze settings voor opvoedingen vorming **niet** alleen van belang zijn met het oog op de socialisatie van nieuwe generaties. Het zegt ook **iets** over de positie die daarbij **aan** de school wordt toegedacht: te weten dat de school **een** instrument is in dienst van ouders en de gemeenschap **waarvan** zij deel uitmaken. Dit is **een** gedachte die onder gereformeerde ouders oude papieren heeft. Onderwijs als georganiseerde overdracht van cultuur kan in zo'n visie niet worden losgemaakt van de gemeenschap (ouders, kerkgenootschap) waarvan ze het verlengstuk vormt. Als je dat wel doet dan ontstaat er een verzwakking van de binding tussen beide. Je loopt dan het risico dat de **school** de aansluiting bij de gemeenschap, waar ze bij hoorde, verliest.

Dat houdt ook in dat veranderingen die de gemeenschap **doormaakt ook** de school raken. Ze **beïnvloeden** de voorwaarden waaronder scholen **opereren**, de functies die ze vervullen en de **doelen** die worden nagestreefd. De ontwikkeling die de gemeenschap doormaakt leiden zo tevens tot aanpassing van de **instrumenten** die in het leven werden groepen voor socialisering en **cultuuroverdracht**, zoals de school.

Zo'n verbinding tussen veranderingen in de oudergemeenschappen en de **school** is ook van toepassing op de ontwikkeling rond de veranderende **roloppvattingen**. Of op de verschuivingen in de opvattingen over deelname van vrouwen aan het arbeidsproces, en in het denken over de

combinatie van gezin en betaalde arbeid. En, in het verlengde daarvan, ook op de veranderende situatie rond kinderopvang en de behoefte daaraan. Zo bezien kun je dan de conclusie trekken dat de ontwikkelingen rond kinderopvang **ook** gereformeerde scholen raken. Ontwikkelingen met **betrekking** tot de toenemende **arbeidsparticipatie** van vrouwen en kinderopvang gaan dan niet aan het erf van de school voorbij, **zodat** er veel te zeggen is voor een bezinning op de plaats die de school inneemt binnen een veranderende context waarbinnen de socialisering **van** nieuwe generaties plaats vindt.

Er lijkt veel voor te zeggen dat het **gereformeerde** onderwijs zich inderdaad met dergelijke vragen confronteert. Is het **gewenst** dat deze **veranderingen** leiden tot aanpassing van de plek die de school **thans** inneemt als overdraagster van **cultuur**? Moet structurele kinderopvang daarin een plaats **krijgen** en zo ja, en op welke wijze? Hoe **ook** over dergelijke vragen wordt gedacht, het lijkt **een belangrijk** gegeven dat de school als een van de dragers **van** de **vorming** van jongemensen niet buiten beeld blijven. Juist **nu** er een nieuwe ruimte moet worden ingericht waar de wereld ontdekken **en** interpreteren, ervaringen opdoen, relaties aangaan en waarden en normen **krijgen** aange-reikt.

De invloed die van de kinderopvang uitgaat is belangrijker, naar mate de tijd dat kinderen daarin verkeren, toeneemt

Conclusie

Het is de vraag of er pasklare antwoorden te geven zijn op de vraag: Hoe schatten wij de ontwikkelingen in rond de waarschijnlijk toene-mende behoefte aan kinderopvang bij de ouders die hun kinderen op de gereformeerde scholen hebben?

Dit artikel wilde daar ook geen poging toe doen. Evenmin kwam aan de **orde hoe de** rol van de school daarbij ingevuld **zou** kunnen worden.

We brachten wel naar voren dat deze toenemende vraag naar buitenschoolse kinderopvang ook steeds meer voor de gereformeerde-vrijgemaakte groep van belang lijkt te worden. Vervolgens zijn de contouren van **twee** lijnen geschetst waarlangs verdere bezinning zich zou kunnen ontwikkelen. In de **eerste** plaats is dat de notie van een cultureel consistente omgeving, als een belangrijk kenmerk van de sociale omgeving waarin kinderen opgroeien en vorming en ontwikkeling plaatsvinden. Naarmate kinderopvang een groter deel van die sociale omgeving gaat uitmaken, winnen **ook** overwegingen rond realisering van die consistentie aan betekenis. Als **tweede** lijn zijn enkele opmerkingen gemaakt over de verbinding tussen de positie die de school **inneemt ten** opzichte van samenleving en -vooral- **de** gemeenschap waarvan ze het instrument is. We **bekijken** dit vanuit de visie dat de school instrument is **voor** overdracht van de cultuur waarin de ouders zijn opgenomen. Daardoor wordt benadrukt dat de ontwikkelingen binnen die gemeenschap zich ook in de doelen en functies van de school zullen vertalen. Hoewel daarmee niet direct uitspraken zijn af te leiden over de relatie tussen school en kinderopvang is bepleit dat de **gereformeerde** school als **een** belangrijke speelster in het **veld waarbinnen** opvoeding **en** ontwikkeling **vorm krijgen**, in de noodzakelijke bezinning daarop **ze-ker** een rol **zou** moeten spelen.

Dr. A.B. Dijkstra is verbonden aan de Vakgroep Sociologie van de Rijksuniversiteit Groningen.

¹ Met dank aan Jetze Baas voor de bewerking van deze tekst, die als een bijdrage voor de tweede GVOLK/GMV Conferentie Directies Primair Onderwijs over het thema 'Voor- en naschoolse opvang' te Elspeet op

12 december 1997.

² R. Meijvogel (1997): Advies stimuleringsmaatregel buitenschoolse opvang. Den Haag: Arachne.

³ C.S. van Praag & M. Niphuis-Nell (red.) (1997): Het gezinsrapport. Een verken- nende studie naar het gezin in een verande- rende samenleving. Rijswijk: SCP.

⁴ Sociaal en Cultureel Planbureau (1998): Sociaal en cultureel rapport 1996. Rijswijk: SCP.

⁵ C.S. van Praag & M. Niphuis-Nell (red.) (1997): Het gezinsrapport. Een verken- nen & studie naar het gezin in een verande- rende samenleving. Rijswijk: SCP.

⁶ C.S. van Praag & M. Niphuis-Nell (red.) (1997): Het gezinsrapport. Een verken- nen & studie naar het gezin in een verande- rende samenleving. Rijswijk: SCP.

⁷ Sociaal en Cultureel Planbureau (1996): Sociaal en cultureel rapport 1996. Rijswijk: SCP.

⁸ K. Sanders & D. Hark (1994): Het verschil in kerkbezoek tussen werkende en niet-wer- kende vrouwen. Sociologische Gids 41, 5.

⁹ L. Van Dijk (1994): Choices in child care. The distribution of child care among mo- thers, fathers and non-parental care provi- ders. Utrecht: ICS.

¹⁰ K. Sanders & D. Hark (1994): Het verschil in kerkbezoek tussen werkende en niet-wer- kende vrouwen. Sociologische Gids 41, 5.

¹¹ M.J. Steggerda (1993): Vrouwen in Ne- derland. Verscheidenheid in sociale contex- ten en opvattingen. Nijmegen: Katholieke Universiteit.

¹² M.J. Steggerda (1993): Vrouwen in Ne- derland. Verscheidenheid in sociale contex-

ten en opvattingen. Nijmegen: Katholieke Universiteit.

¹³ A.B. Dijkstra (1992): De religieuze factor. Onderwijskansen en godsdienst. Nijmegen: ITS.

¹⁴ L. Van Dijk (1994): Choices in child care. The distribution of child care among mo- thers, fathers and non-parental care provi- ders. Utrecht: ICS.

¹⁵ L. Van Dijk (1994): Choices in child care. The distribution of child care among mo- thers, fathers and non-parental care provi- ders. Utrecht: ICS.

¹⁶ U. Bronfenbrenner (1979): The ecology of

human development. Experiments by nature and design. Cambridge: Harvard University Press.

HANDBOEK 1998

Zojuist
verschenen

Ten dienste van de Geref. Kerken in Nederland
onder redactie van dr. W.G. De Vries

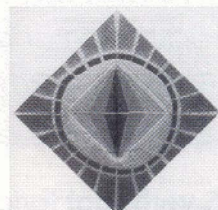
- Maar liefst 416 pagina's met duizend en een adressen.
- * Uitgebreid Jaarverslag waarin de belangrij- ste kerkelijke gebeurtenissen zijn opgenomen.

416 pagina's, paperback, f 17,50.

Uitgeverij Oosterbaan & Le Cointre B.V.

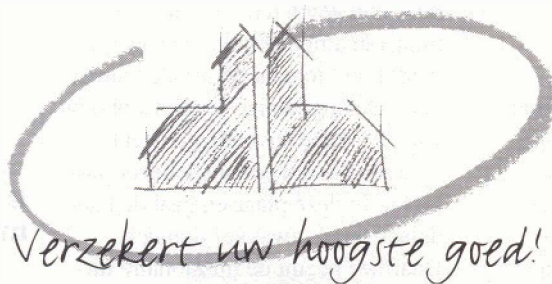
Postbus 25,4460 AA Goes, telefoon 0113-215591

HANDBOEK 1998

ten dienste van de Geref. Kerken in Nederland
Redactie: Dr. W.G. de Vries

donatus

Verzekerd zijn bij Donatus is een geruststellend gevoel.
Al sinds 1852 dé verzekeraar voor uw kerkelijke eigendommen,
maar ook voor al uw andere verzekeringsaangelegenheden.
Vraag vrijblijvend onze brochure of offerte of maak een afspraak voor
een vrijblijvend persoonlijk gesprek.

Postbus 500
5240 AM Rosmalen

Hoff van Hollandlaan 8
Tel. 073 5221700 - Fax 073 5221717

GELOOFWAARDIG VERZEKERD

SPOORWEG, SCHOOL WEG. KERK WEG

B. Bos

De reiskosten worden te hoog, dit gaat zo niet langer.

We moeten verhuizen of we moeten de kinderen naar een christelijke middelbare school sturen.

Welke keuze moeten we nu maken?"

NS verhoogt tarieven

Binnenkort zullen de reiskosten van veel **gereformeerde** middelbare scholieren sterk toenemen. Dit i.v.m. de veel hogere kosten van een NS-jaarkaart. Dit besluit van de NS zorgt voor veel onrust bij ouders, scholen en landelijke **onderwijsorganisaties**. **Sommige** gezinnen **zijn** duizenden gulden per jaar meer kwijt als hun kinderen naar gereformeerde scholen blijven gaan. Hoe moeten we hier op inspelen?

Problemen nemen toe

De nieuwe maatregel van de NS maakt het probleem nog duidelijker dan het al **was**. **Ook voordat** de NS deze ingrijpende **maatregel** doorvoerde namen steeds **meer** ouders het besluit om te gaan verhuizen naar **één** van de gereformeerde **onderwijscentra** (Groningen, Zwolle, Amersfoort of Rotterdam). Vaak besloten ze dat het beter was dat vader **ging** reizen, zodat de kinderen van dat reizen verlost zouden worden. "Het is gemakkelijker en goedkoper als vader reist in plaats van alle kinderen" is het **veelgehoorde** argument. De **tariefsverhoging** van de NS zal deze ongunstige trend alleen nog maar kunnen **versterken**.

Ingrijpende gevolgen voor de kerken

In het ND zie je regelmatig dat **kleine kerken bijna wanhopige pogingen doen om** zich aan te prijzen. Vaak zijn het **kerken** in gebieden die zich op behoorlijke afstand van de gereformeerde **onderwijscentra** bevinden. **Door** de al **genoemde** verhuizingen ontstaan er in die plaatsen moeiten. De kerk **wordt** kleiner, de **leeftijdsopbouw** in de **kerk wordt steeds ongunstiger** (veel ouderen en gezinnen met kleine kinderen). De **middengroep** vertrekt. Dat heeft bijv. ook gevolgen voor de voorziening van ambtsdragers. **Steeds** meer werk komt terecht **op** minder schoulers. De ongunstige **leeftijdsopbouw** van de achterblijven & gemeente vraagt vaak om **een** intensiever pastoraat. In deze plaatsen **gaat** de kandelaaar steeds zwakker branden. **Daarmee neemt** de missionaire uitstraling van deze gemeenten zeker niet toe. **Juist** in bijv. **grote steden** waar kansen liggen voor het missionair bezig **zijn**. **Op termijn dreigen** bepaalde **gemeenten** een zachte dood te sterven.

Problemen met kerkgroei

De gezinnen die verhuizen gaan vaak wonen in of dicht bij de gereformeerde **onderwijscentra**. Daar-

Samenleving

mee wordt het doel bereikt: verla-
ging van de **reiskosten**.

Tegelijkertijd duiken nieuwe problemen op. De kerken in die plaatsen worden steeds **groter**.

- Het **vraagt** van de betrokken **kerken** raden erg veel inspanning dit bij te houden.
- **Hoe betrek** je alle gemeenteleden bij het kerkelijk leven?
- Het gevaar van een zekere **vorm** van randkerkelijkheid neemt toe.
- Theoretisch zou het gemakkelijker **moeten** zijn om **ambtsdragers** te vinden, in de praktijk valt dit vaak tegen. De reizende vaders zijn veel meer tijd kwijt **wat** ook niet bevorderlijk is voor het mogelijke ambtsdragerswerk.
- Het goed organiseren e.d. vraagt zo veel van de groeikerken dat er in de praktijk vaak **maar** weinig terecht komt van het verder vorm geven aan de missionaire uitstraling van de **gemeente**.

De gereformeerden **bevinden** zich als gevolg van deze al jaren durende ontwikkelingen in toenemende mate op de gereformeerde "baan" (de lijn Groningen, Zwolle, Amersfoort, Rotterdam).

Is gereformeerd onderwijs middel of doel?

Maar de problemen **zijn** niet opgelost met het m.i. noodzakelijke vervoersfonds. **Immers, ook vóór** de NS-tariefstijging gingen veel gezinnen al verhuizen. Dat proces stop je **niet** geheel met financiële **maatregelen**. Er is ook bezinning nodig over de vraag: is gereformeerd onderwijs **middel** of doel? In de **praktijk** gaat het er steeds **meer** op lijken dat gereformeerd onderwijs het doel is. Dat wil je bereiken, daar moeten je

Tussenbalans

Reistijden en reiskosten van schoolgaande kinderen blijken van enorme invloed te zijn op de plaats waar gereformeerden (gaan) wonen. Zowel de plaatsen van oorsprong als de centrumplaatsen ondervinden hiervan behoorlijke tot grote moeite. Het verspreid voorkomende zout komt steeds meer in een beperkt aantal potjes. Wat blijft er zo over van de zoutende werking van de gereformeerde kerken? Ook de kleine gereformeerde basisscholen in bijv. Friesland, Noord-Holland, het westen en het zuiden krijgen het steeds moeilijker. Dat kan op zich weer leiden tot de gedachte: laten we maar verhuizen naar een van de grote plaatsen, daar hebben de scholen meer kwaliteit te bieden. Zo versterken diverse ontwikkelingen elkaar.

Stop de kostenstijgingen: een landelijk vervoersfonds

Het Landelijk Verband van Gereformeerde Schoolverenigingen heeft al in het jaarverslag van 1996 gesignaleerd dat de concentratie van gereformeerde gezinnen in het midden van het land in toenemende mate problemen oplevert voor het gereformeerd onderwijs. Medio 1997 meldde het ND dat nagedacht werd over mogelijkheden om te komen tot een landelijk vervoersfonds. Daarmee kunnen de lasten beter verdeeld worden en behoeven ouders niet uitsluitend om financiële redenen te verhuizen. Het is een goede zaak dat hierover nagedacht wordt. Intussen wordt een bestuur samengesteld die het Vervoersfonds binnen een half jaar gestalte moet gaan geven. Dit leidt dit op korte termijn tot resultaten. De komende sterke kostenverhoging stimuleert nu immers ouders hun mogelijke verhuisplannen serieus te nemen. Langer wachten lijkt onverstandig.

kinderen in ieder geval naar toe. Om die redenen neem je beslissingen die ingrijpend zijn voor de kerk van vertrek en de kerk van aankomst. Toch kan er ook in alternatieven gedacht worden waardoor de kerk niet op de laatste plaats terecht komt. De volgorde kan dan veranderen van gezin-school-kerk in gezin-kerk-school.

Het Eindhoven-model

Een voorbeeld daarvan is Eindhoven. De meeste leerlingen van 12 tot 18 jaar in Noord-Brabant en Limburg bezoeken een protestantse of rooms-katholieke school in hun eigen omgeving. Op die scholen krijgen ze duidelijk geen gereformeerd onderwijs. Dat manco probeert men al langere tijd

creatief op te lossen door een alternatief onderwijspakket aan te bieden voor de leerlingen die geen gereformeerd onderwijs volgen. De cursus wordt op vier zaterdagochtenden in Eindhoven gegeven. Ook vanuit Brunssum-Treebeek doen leerlingen mee. Daarnaast vinden wekelijks de catechese en het verenigingswerk plaats. Ook op deze wijze streeft men er naar het doel van de gereformeerde opvoeding te halen: het kind te helpen en te begeleiden bij zijn opgroeien tot een zelfstandig mens, die God dient overeenkomstig Zijn Woord, geschikt en bereid al de gaven die hij van God ontving te besteden tot Gods eer en tot welzijn van het schepsel in alle levensverbanden waarin God hem plaatst. Het Gereformeerd Pedagogisch Centrum heeft hiervoor waardevolle studieonderdelen ontwikkeld. Via ondermeer de bijscholing tracht men het doel van de gereformeerde opvoeding te realiseren. Docenten van de sg. Guido de Brès uit Amersfoort en het GVI verzorgen de lessen. Deze cursus duurt vier jaren voor leerlingen van 12 tot 16 jaar. De ouders zijn positief over deze vorm. In de praktijk blijkt dat er geen sprake is van een trek naar de gereformeerde centra.

Diverse wegen naar het opvoedingsdoel

Gereformeerde ouders zetten zich ervoor in om het kinderen op te voeden in de vreze van de Here. Eén van de hoofdwegen naar het opvoedingsdoel is het gereformeerd onderwijs. Maar er leiden meer wegen naar dit doel. Noord-Brabant en Limburg zijn daarvan een goed voorbeeld. Ik pleit ervoor dat de gereformeerde centra van onderwijskennis (GPC, LVGS, Gereformeerde Hogeschool en de vier scholengemeenschappen) een gezamenlijke krachtsinspanning aangaan om in alternatieven te gaan denken. Als hiermee gewacht wordt, zullen er steeds meer gereformeerde megakerken en mini-kerken ontstaan.

Dat zou dan het ongewenste gevolg zijn van de terechte strijd voor gereformeerd onderwijs in de vijftiger en zestiger jaren. De kracht van de aanwezige gereformeerde expertise-centra is een sterk punt in de strijd tegen de leegloop van vele plaatsen waar nu nog een vitale kerk staat. God verliet Jorwerd niet, de gereformeerden verlaten wel het platteland en veel steden.

Bedreiging maken tot kans

Natuurlijk vormen tariefsverhogingen op zich een bedreiging voor het voortbestaan van kleine scholen op het platteland en de kerken in die plaatsen. Maar we kunnen ook creatief reageren op deze dreiging en er een kans van maken. Een kans om opnieuw te laten zien dat we er samen voor staan. Dat kunnen we financieel laten zien als het Vervoersfonds van de grond komt. Het Vervoersfonds is op zich niet voldoende om de trek naar de gereformeerde centra te stoppen. We moeten nieuwe wegen zoeken die het mogelijk maken om te blijven wonen waar je woont. Om daar een zoutend zout te zijn. Nieuwe wegen in de vorm van cursussen, modules, samenkomsten en wat al niet bedacht kan worden. Nieuwe wegen waarbij de grote scholengemeenschappen tot expertise-centra van gereformeerd denken worden die hun deskundigheid het land in brengen. Als daarbij de PABO van de Gereformeerde Hogeschool, het Gereformeerd Pedagogisch Centrum en de vier Gereformeerde Scholengemeenschappen de handen ineen slaan, kunnen we met Gods hulp nieuwe wegen en mogelijkheden vinden om de kinderen op te voeden tot Gods eer. Zij kunnen bijvoorbeeld een "witte-vlekken" plan ontwikkelen waarbij de verder weg gelegen regio's op diverse manieren bediend worden. Misschien met meer dependances, meer cursussen à la Eindhoven en hopenlijk nog meer alternatieven. Er is binnen de genoemde instellingen meer dan genoeg creativiteit om in alternatieven te denken.

1648: na jaren van godsdienstoorlogen eindelijk vrede in Europa. Zowel Nederland als Duitsland herdenken het staken van de strijd met grote tentoonstellingen in een aantal belangrijke steden.

Vrede van Westfalen

Het is dit jaar niet alleen 350 jaar geleden, dat de al tachtig jaar durende strijd tussen Spanje en de noordelijke Nederlanden aan zijn eind kwam. Ook in grote delen van midden Europa keerde na dertig jaar oorlog voeren, de vrede terug. Op 15 mei 1648 bekrachtigen de Spaanse en Nederlandse onderhandelaars in Münster het vredesverdrag met de eed. Drie weken later, op 5 juni, wordt deze vrede van Münster overal in de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden afgekondigd. Het eerste vredesverdrag, als resultaat van uitgebreide onderhandelingen tussen diverse Europese staten in de Westfaalse steden Münster en Osnabrück is een feit. Op 24 oktober van dat zelfde jaar volgt een tweede vredesverdrag, de Vrede van Westfalen. Veel Duitse staatjes verwerven een redelijke zelfstandigheid, Zwitserland wordt een onafhankelijke staat.

Exposities

Eind maart zijn in Nederland een aantal tentoonstellingen opengegaan, die aspecten van de Vrede van Munster belichten. Zo toont het Utrechtse museum Catharijneconvent hoe de religieuze verdraagszaamheid, of wat daar voor door ging, in de 17e eeuw vorm kreeg. In de Domkerk van dezelfde stad is

een tentoonstelling te zien over de Utrechtse vredesonderhandelaar Godard van Reede van Nederhorst, die tegen de vrede was. In de oude prinsesstad Delft brengen de gemeentelijke musea een overzicht van oorlogsmaterieel (onder andere het harnas van Prins Maurits) en van de oorlog in de beeldende kunst. Het prentenkabinet Atlas van Stolk in het Rotterdamse Schiedlandshuis exposeert daarentegen beelden van de vrede.

Direct na de officiële herdenking van de Vrede van Münster op 5 juni, opent het Koninklijk Paleis in Amsterdam zijn deuren voor het publiek. Centraal in die presentatie staat de voormalige functie van het gebouw, die van stadhuis en monument voor de vrede.

Na de zomer verhuizen een aantal tentoongestelde werken naar Münster en Osnabrück, waar op 25 oktober, onder auspiciën van de Raad van Europa, een grote dubbeltentoonstelling van start gaat onder de titel: '1648 - Oorlog en Vrede in Europa'.

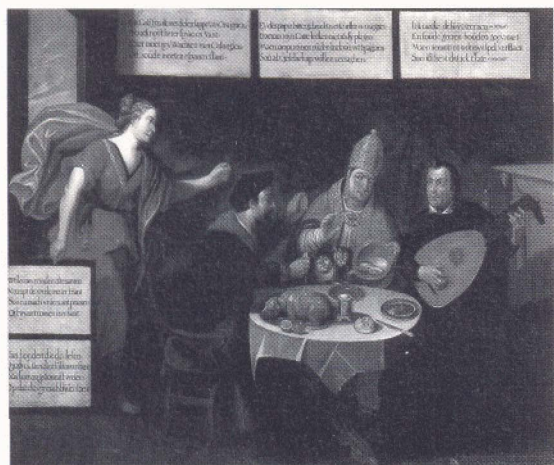
Het zuiden nog bevrijden

De tachtigjarige oorlog in een notendop: Na onder andere de beeldenstorm van 1566 moet de orde in de Nederlanden hersteld worden.

Spaanse troepen trekken het land in. Protestantse opstandelingen behalen hun eerste succes met de verovering van Den Briel in 1572. Sindsdien wordt het bevrijde gebied steeds groter. Tijdens het Twaalfjarig Bestand kunnen de zeven meest noordelijke van de zeventien Nederlandse provincies zich als bevrijd grondgebied consolideren. Wanneer na 1621 de strijd hervat wordt, zijn er twee doelen: bescherming van het grondgebied ten opzichte van de Habsburgse gebieden ten oosten en ten zuiden van de grens, en bevrijding van de zuidelijke provincies van de roomse repressie. Vooral die religieuze doelstelling komt steeds meer op gespannen voet te staan met nieuwe economische en politieke belangen. Pas nadat stadhouder Frederik Hendrik zich ook achter het idee van een vrede heeft geschaard, komt er schot in de zaak. Als dan in 1644 in Westfalen de vredesonderhandelingen tussen de Duitse keizer, Frankrijk, Zweden en Spanje beginnen, krijgt ook de Republiek een uitnodiging. Binnen vier jaar halen de zeven Nederlandse onderhandelaars

Het tekenen van de Vrede van Munster, 1648, Gravure naar het schilderij van Gerard ter Borch, door J. Suyderhoer, circa 1648. (Atlas van Stolk).

Verde maant de kerken tot verdraagzaamheid. Olieverf op doek, circa 1620 (Catharijneconvent). Calvijn, links aan tafel, in het midden de paus en rechts Luther.

het 'buitenlandse' gelovigen betrof, wel toestemming om hun gebedsruimten aan de openbare weg te plaatsen.

De Utrechtse expositie bestaat uit nogal wat **geschreven** en **gedrukte** teksten, zoals allerlei bijbeluitgaven uit de 16e en 17e eeuw. **Topstukken** zijn de kist waarin op last van de Staten-Generaal de autografen en **drukproeven** van de Statenvertaling werden bewaard, en de **drukproef** zelf van het **Nieuwe Testament** met de verbeteringen en wijzigingen in hand-

schrift van de revisoren.

Een aantal van de tentoongestelde werken is eerder te zien geweest op andere exposities **over** het **gods-**dienstige leven in de 17e eeuw. Andere werken behoren tot de **vaste** collectie van het museum maar krijgen in deze tentoonstelling ineens een hele context, zodat je ze anders gaat bekijken. Zo hangt er het **kleine** paneeltje waarop een pontificaal uitgedoste paus te paard met **flinke vaart** wordt ingehaald door Christus op een ezel. Wat hadden de Utrechtse theoloog Voetius en zijn politieke 'voorman', vredesonderhandelaar Van **Reede** van Nederhorst dat ook graag gezien voor de

zuidelijke provincies.

Psalm- en gezangboeken, preken, bidprentjes, portretten van pastoors en predikanten, **kerkinterieurs**, miselken en **avondmaalszilver**, het getuigt allemaal van de verscheidenheid aan geloofsovertuigingen in het **Nederland** van de zeventiende eeuw. **Voorstellen** die na 1648 worden gedaan om de gereformeerde religie strenger te handhaven **komen** niet tot uitvoering.

Multi-media

De internationale samenwerking tussen musea en universiteiten ter voorbereiding van de Nederlandse en Duitse tentoonstellingen **heeft**, behalve een serie prachtige catalogi, ook een fraaie CD-rom opgeleverd. Daarop staan tientallen **artikelen** van experts op het gebied van politieke en militaire historie en **kunst-** en cultuurgeschiedenis. Daarnaast **zijn** er beelden van meer dan 400 objecten opgenomen: schilderijen, beeldhouwwerken, prenten, kunstnijverheid en uit de tijd **rond** 1648 stammende documenten en **voorwerpen**. Alles bij elkaar een virtueel **museum** waarin uren kan worden **rondge-**dwaaid. Heel bijzonder is dat op zo'n 80 werken zelfs tot **64x** kan worden ingezoomd, **zodat** kleine details van een prent of de barstjes op het **oppervlak** van een schilderij **zichtbaar** worden.

N.a.v. de exposities: **Geloven in verdraagzaamheid?** in Museum Catharijneconvent, Utrecht (tot 26 juli 1998).

Beelden van een strijd; in Stedelijk Museum Het Prinsenhof, Delft (tot 14 juni 1998). **Van Maurits naar Munster;** in Legermuseum, Delft (tot 3 jan. 1999).

Tegen de vrede! in de Domkerk, Utrecht (tot 7 juni 1998).

De vrede verbeeld; in Het Schielandshuis, Rotterdam (tot 28 juni 1998).

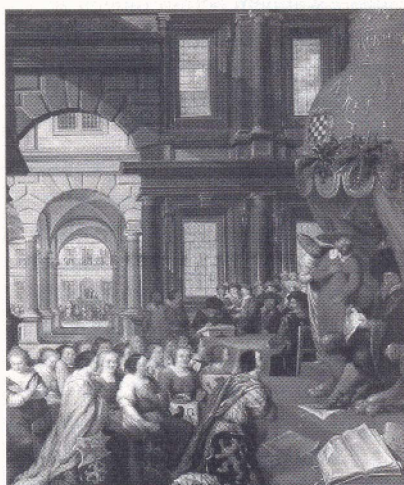
Een vredesmonument na tachtig jaar oorlog; in het Koninklijk Paleis, Amsterdam (van 7 juni tot 6 sept. 1998).

1648 - Krieg und Frieden in Europa; in het Westfälisches Landesmuseum für Kunst und Kulturgeschichte, Münster en in het Kulturgeschichtliches Museum en de Kunsthalle Dominikanerkirche, Osnabrück (van 25 okt. 1998 tot 17 jan. 1999).

Bij de zes Nederlandse exposities is een begeleidend boek verschenen: **1648, Vrede van Münster, feit en verbeelding**. 232 blz, veel illustraties. Uitg. Waanders, Zwolle 1998. hjs f 55,-. Daarnaast geeft ieder museum nog een vrouwblad of voorwerpcatalogus uit.

Geloven in verdraagzaamheid?

Het Catharijneconvent toont ruim 200 objecten die het geloof van de Nederlandse burger uit de 17e eeuw in beeld brengen. Er zijn schilderijen en prenten die de invloed van Erasmus, Menno Simons, Luther en Calvijn tot **onderwerp** hebben. Ook ligt er een exemplaar van de Unie van Utrecht, uitgeleend door het Algemeen Rijksarchief, met daarin de passage dat niemand om zijn **geweten** vervolgd mag worden. Een unieke situatie, omdat in de meeste landen de overheid **gewoon** voorschreef **wat** de burgen dienden te belijden. De **gereformeerde** religie werd in de Republiek wel bevoorrecht, maar **ook** katholieken, doopsgezinden, remonstranten en anderen konden voor hun geloof uitkomen. Dat gebeurde dan wel in achteraf gebouwde schuilkerken. De joden en lutheranen **kregen**, omdat

Dirck van Delen: De zeventien Nederlandse gewesten voor Alva. Olieverf op doek, circa 1630 (Catharijneconvent). De gewesten zijn hier voorgesteld als vrouwen die voor Alva neerknielen.

Mag je alleen afkeuren wat wettelijk verboden is? Mag je als christen niet vinden, dat homoseksualiteit een **zon-**de is? Rik de **Roode**, lid **van de Vere-**niging van Gereformeerde Studenten in Enschede, schreef daarover in de **Volkskrant** van 28 maart jl. tegenover D66-er **Boris Dittrich**:

Boris Dittrich beledigt in zijn artikel op de **Forumpagina** van 24 maart net zo goed **uitkeringsfraudeurs** als Leen van Dijke dat doet met praktiserende homoseksuelen. Belediging is afhankelijk van aan-gehangen normen en waarden, Ik kan mij voorstellen dat een **uit-**keringsfraudeur niet crimineel ge-noemd wil worden. En zelf wens ik niet tot 'als slechter dm praktise-rend homoseksueel' veroordeeld te worden, louter omdat ik tijdens mijn **tienerjaren illegaal cassette-**bandjes heb gekopieerd. Toch **is** dit de consequentie van de uitspraken die Boris Dittrich doet.

Brede en smalle moraal

In **een** pluralistische samenleving zijn **godsdienstvrijheid** en **vrijheid** van **meningsuiting grote** verwor-venheden. Iedere burger moet de ruimte **krijgen** om volgens zijn ei-gen, eventueel religieus geïnspireerde, **normen** en waarden te leven en om deze **normen** en waarden te belijden.

Het is echter onmogelijk om alle normen en waarden van al deze geestelijke stromingen (inclusief het humanisme) in een intern con-sistente wetgeving om te zetten. Vandaar het onderscheid in **een brede** en **een smalle moraal**. De **smalle moraal** is de moraal vastge-legd in **wetten** waaraan elke burger **gehoorzaamheid** verplicht is. Deze moraal is zoveel mogelijk de groot-ste gemene deler van of anders een compromis tussen de heersende op-vattingen.

Daarnaast gaat het in de smalle mo-raal bijna altijd om de bescherming van de burger tegen andere burgers of tegen de overheid. De **brede mo-**

raal wordt niet in wetten opgeno-men, de burger wordt geacht die zelf in te vullen.

Derhalve zijn diefstal, moord, mis-handeling, allerlei vormen van sek-sueel misbruik, meeneed en derge-lijke bij wet verboden, terwijl de consumptie van varkensvlees, het 'praktiseren van **homoseksualiteit**', of het bezoek van houseparty's dat niet zijn. De **smalle moraal is vast-gelegd in wetten, de brede moraal in normen**.

Is het strafbaar wanneer een isla-miet van mening is dat het **eten** van **varkensvlees** slecht is, net zoals bij-voorbeeld het seksueel **misbruiken** van **kinderen** ook slecht is? Nee, beide zijn in zijn ogen slecht, het tweede is daarnaast ook wettelijk verboden. Ik, liefhebber van babi-pangang, hoef mij niet beledigd of bedreigd te voelen. **Mij** gediscrimi-neerd te voelen zou helemaal ab-surd zijn, ik voel helemaal niet de behoefte om goed te scoren op isla-mitische criteria.

Leen van Dijke

Welnu, de **uitspraak** van Leen van Dijke is vergelijkbaar. Hij is, ais or-thodox christen, **van mening** dat het erg is dat mensen homoseksueel de liefde bedrijven. Dit valt onder de brede moraal, vrijheid van gods-dienst en meningsuiting. Hij ont-zegt verder homoseksuele mensen niets, wat hem betreft mogen ze voetballen, het leger in, of welke activiteit dan ook ontplooiën, waar-bij hun homoseksualiteit niet ter zake doet.

Wat dat betreft stelt het distantiëren door de RPF-jongeren ook hele-maal niets **voor**, zij zeggen alleen dat maatschappelijke discriminatie van homoseksuelen moet worden **bestreden**, wat op geen enkele ma-nier ingaat tegen de uitspraak van Van Dijke. Terecht stelt Van Dijke dan ook dat het niet gaat om een politiek thema, hij is helemaal niet **van plan** om homoseksuelen wette-lijk achter te stellen.

Opgedrongen **tolerantiegehoof?**
Terug nu naar de uitspraak van Dit-

M meegelezen

trich: 'Homoseksuelen mogen niet op één lijn gesteld worden met mis-dadigers'. In strafrechtelijk opzicht is dat natuurlijk waar. Maar **is het verplicht om de eigen brede moraal te versmallen tot de wet? Mag ik alleen afkeuren wat wettelijk verbo-**den is? Mag **ik**, als christen, niet meer van mening zijn dat homofilie een verweking is en gepraktiseerde homoseksualiteit een zonde? Is het **van belang** dat een humanist daar toevallig een **andere** mening over heeft en zich nu beledigd voelt? In een **pluriforme** samenleving is tolerantie een belangrijk hulpmid-del tot samenwerking en vrede. Maar om het **liberale tolerantiege-**loof (laat mensen doen wat ze wil-len, zolang ze anderen niet schaden is het goed) **verplicht op te leggen aan andersgelovigen**, hetgeen **Dit-trich** dat nu blijkbaar voorstaat, **is een schending van mijn grondwet-telijk recht op godsdienstvrijheid en een inbreuk op dat zelfde toleran-tiegehoof**.

Zolang ik homoseksuelen niet ach-terstel vanwege hun homoseksua-liteit in zaken waar die **homosek-sualiteit** niet relevant is, is er geen sprake van discriminatie, wat mijn opvattingen over homoseksualiteit verder ook moge zijn. En zolang **ik** medegelowigen niet aanzet tot discriminatie, is er ook geen **con-**flict tussen mijn recht op menings-uiting en het verbod op discrimi-natie.

OVERWEGING

Heeft u wel eens
overwogen om een
advertentie in
De Reformatie
te plaatsen?

Bel 0113 - 21 55 91

